

I.

ZNANSTVENA
REVUJA

IZDAJA:
ENOVNA
PRUŽBA
UREDNIKI:

PRIZRIVER
PRIZVIGIAR
PRIZSENENIK

6.

IVAN OTI

V. NUBAN 1907

Vsebina VI. zvezka.

	Stran
Giosue Carducci. (Fr. Terseglav)	241
Ivan Grozni in Rim. (Dr. Fr. Grivec)	257
Katoliški modernizem. (Dr. A. Ušeničnik)	265
Oglejska bazilika. (Jos. Dostal)	275
Nove knjige. Alois Lang: Jacopone da Todi. (Dr. Fr. Grivec.) — Fr. Štupar: O prvinah in spojinah. — J. Barlè: Ranarnici i ljekarnici iz franje- vačkog reda	281
Listek. „Loretska hišica“. — Zveza monistov in prof. dr. Reinke. — „Bibel-Babel“. — „Krakovski zakoni“ v Rusiji. — Leo Taxil. — Staroslovenski fragmenti. — „Studium“ in „Katoliška Moderna“. — Ples po žarečem kamenju. — Judovska enciklopedija. — Kul- turna zgodovina	285

„Čas“ izhaja po desetkrat na leto. Naročnina: 5 K, za dijake 3 K. Naročnino sprejema: „Čas“ v Ljubljani, ali pa: „Leonova družba“ v Ljubljani (po položnicah).

... .. Tiskarna „Katoliškega tiskovnega društva“ v Postojni. .... ..

Giosue Carducci.

Spisal Franc Terseglav (Ljubljana).

16. februarja tega leta je legla na Italijo globoka žalost. Tega dne je v Bologni izdihnil največji pesnik tretje, osvobodjene Italije, Giosue Carducci, ki je za svojo domovino s pesmimi storil to, kar sta zanj z mečem storila Garibaldi, z državniškim umom pa Mazzini.

Dvainsedemdesetletni starček — z izredno lepo mogočno glavo in visokim čelom — pa ni bil zgolj nacionalni preporodnik nove Italije, ampak tudi eden zadnjih klasikov svetovnega slovstva.¹⁾ Morda je ravno to, kar me je spričo ubožnosti naše moderne poezije napotilo, da podam Slovencem o silnem pesniku kolikor-toliko popolno podobo. Zakaj dobro poznam Carduccija in že zdavna sem nameraval prejalislej kaj prevesti iz njega ali pa le nasplošno označiti njegovo poezijo, ki se od sodobne razlikuje po svoji nacionalni tendenci, klasiški oblikovni popolnosti in po jasnosti svojih misli. Temrajši pišem o njem, ker je ta snov malo obdelana — Nemci Carduccija komajda poznajo²⁾ — nagrobni in spominski govori ter članki ob njegovi smrti pa so zelo površni.³⁾

Prvi dve pesniški zbirki Carduccijevi, „*Juvenilia*“ (1850 — 1860) in „*Levia Gravia*“ (1861 — 1871), dasi zelo obširni, popolnoma ginete in zbledevate pred himno „*A Satana*“, ki je del čisto zase in se od mladeniško nezrelih in nedovršenih „*Juvenilij*“ loči, kakor da bi bil prepad med njimi. Spev „*Satanu*“ je nekaj posebnega; nenadoma po samih pesniških poizkusih privre na dan oblikovno najpopolnejši, po koncepciji pa najdrznejši spev modernega protikrščanskega duhá, še krepkejši kot Byronovo bogomrzko tiganstvo. Mislim, da je v svetovnem slovstvu zelo

¹⁾ Poesie di Giosue Carducci MDCCCL—MCM Sesta edizione. Bologna 1907. Značiven za Carduccija je emblem na začetku in koncu knjige z napisom: Laboravi fidenter.

²⁾ Izmed 300 Carduccijevih pesmi je Otto Haendler prevel v nemščino 59 in še med temi ne vseh najlepših. (Dresden 1905).

³⁾ Tako je n. pr. spominski govor D' Annuncijev v čast Carducciju sama fraza.

malo primerov take pesniške sile, ki je izbruhnila na dan kakor skriti, nepoznani studenec, nenaznanjena in čisto nenadoma. Osnovna misel „Satana“ se seveda vleče tudi že po „Juvenilijah“ kakor rdeča nit; Carducci proslavlja tu Italijo in vnema svoje sorojake skoro na vsaki drugi strani na boj proti Nemcem, Avstriji in papežu, ki je bojda sovražnik svobode in tretje zedinjene Italije; pozivlja Viktorja Emanuela, naj združi Italijo (*A Vittorio Emanuele*) ter zasmehuje in blati duhovništvo v čisto pamfletskem slogu, češ, da zlorablja vero Kristusovo za svoje črne reakcionarne namene. Bogotajstva v pravem pomenu besede v Carducciju ni; on ne zatajuje krščanske vere iz špekulativnih razlogov: sovraži „semitsko dogmatiko“ kot nacionalen Italijan in oboževavec klasiškega poganstva. Tako je treba umeti tudi njegovega „Satana“. Ta spev je Carducci zložil l. 1863, objavil pa šele kot nečuvveno provokacijo l. 1869. ob priliki, ko se je odprl vatikanski cerkveni zbor. Za razumevanje „Satana“, ki je pisan v vznesenem ritmu — v italijanski poeziji mu ni enakega po slogu in merilu — je treba vedeti, da je „Satan“ Carducciju zgolj simbol. Satan pomenja moderno človeštvo, njegov napredek, stremljenje po svobodi, duhá revolucije, odpora in upor proti reakcionarstvu na verskem in političkem polju. Seveda se obrača v prvi vrsti proti krščanski dogmatiki in etiki, ki se Carducciju zdi mrzka in življenju sovražna: Bog krščanstva je semitsko božanstvo, ki zahteva, naj se njegovi verniki mrtvičijo in zatajujejo vsako svobodoljubje in vsak razvoj.

A te, de l' essere	Mentre sorridono	A te disfrenasi
Principio immenso,	La terra e il sole	Il verso ardito,
Materia e spirito	E si ricambiano	Te invoco, o Satana,
Ragione e senso;	D' amor parole,	Re del convivio.
Mentre ne' calici	E corre un fremito	Via l' aspersorio
Il vin scintilla	D' imene arcano	Prete, e il tuo metro!
Sí come l' anima	Da' monti e palpita	No, prete, Satana
Ne la pupilla;	Fecondo il piano;	Non torna in dietro!

„Ti, ki si bitja — vsega začetek, — duh in tvar si — razum in počelo. — Ko se v kelihih — vino peneče — liki v očesu — duša smehljá nam; — ko se smehljata — nebo in zemlja — ter šepetata — ljubezni besede — in v poželenju — tajne pohote — daljne doline, — griči trepečejo; — tebi, o satan, — kralj slavnostni, — pesem posvetim, — spev ognjevití. — Stran s škro-

pilnikom, — S spevi pobožnimi. — Pomni duhovnik, — Da se satan — več ne umakne.“

Nastopilo je kraljestvo satanovo. Jehovu je božja roka okamenela, z neba popadajo zadnji angeli. V stvari živi in deluje zdaj satan v neskončnih oblikah. Sveti se iz zapeljivih dekliških oči, trepeče v ognjevitem trtnem soku, ki nas vnema k ljubezni in sladi življenje. V mojem spevu — nadaljuje Carducci — živi satan in z njim vred klubujem Bogu papežev in krvoločnih kraljev. Ta satan je svetlo božanstvo življenja in ljubezni pijanega poganstva; častile so ga grške devojke kot Adonisa in Astarto. Dasi so pristaši Jezusa nazareškega požgali grške templje, vzlic temu je živel dalje v srednjeveških alhimistih, skušal krščanske ascete menihe, vnmal Wicleffa in Husa na boj proti rimskemu krščanstvu in vzbudil upornega duha v Fra Girolamu Savonaroli. Sedaj pa napolnjuje človeška srca z željo po svobodi in se je poosebil v železni cesti, ki spaja kraj s krajem, se spenja v drznih lokih nad prepadi in nosi napredek iz enega kraja sveta v drugega. Konča sledeče:

Salute, o Satana,
O ribellione,
O forza vindice
De la ragione!

Sacri a te salgano
Gl' incensi e i vóti!
Hai vinto il Geova
De i sacerdoti.

„Pozdravljen mi, Satan, — ti duh upora, — osvoboditelj — misli človeške. — Sveta kadila — se dvigajo k tebi, — ki si Jehova-žrcev premagal.“

Toni zadnji, toda najsilnejši izliv Carduccijevega bogoneznanstva. Odsehal je pešal in opešal ta duh sovraštva v pesniku — l. 1897. je v enem svojih zadnjih spevov (*La chiesa di Polenta*), ki se po dovršenosti kosa s „Satanom“, moral priznati večnotrajnost krščanske misli in zapeti „Ave Marijo“. O tem pozneje.

* * *

Najplodovitejši je Carducci v zbirki „*Rime Nuove*“ (1861 — 1887). Tu je pesnik najbolj resničen, najbolj sam svoj. Le malo teh pesmi je antičnih; merilo je moderno, ideja in razpoloženje pa spominjata na germansko in slovansko otožno poezijo. Pesnik je v „Novih rimah“ milejši in rahlejši kot v svojih ostalih pesnitvah; nehote so vedrega klasika objeli in omamili romantiški motivi.

V tej zbirki se nam najbolj razodeva melanholik Carducci, ki je vzrastel v Bolgheriju v toskanskih maremmah, kjer je močvirnata zemlja žalostna in pusta, okužena od malarije. V teh verzih živi Carduccijeva krepka, kmetiška natura, vsa njena čustva se stekajo v eno samo: ljubezen do tople, nanovo izorane grude in do ljudi, ki se na tej zemlji množijo, si jo s trudom osvajajo in naposled na njej izkrevave. Marsikatera najlepša stran „Novih rim“ je proslava kmečkenga dela, miru na vasi, bujnih žitnih polj ter nebrzdane sile ljudstva. Skoro vsaka pesem je vzdih in razjedajoče koprnenje po pokoju (*Traversando la maremma toscana*), nekatere so kratke kakor vinjete, druge ljubke serenade (*Serenata*), druge zopet po duhu in obliki mojstrski prevodi pesimistiških nemških motivov (Heine: Mit schwarzen Segeln segelt mein Schiff . . . Passa la nave mia con vele nere).

Najdovršenejša se mi v tej zbirki zdi „Maremmska idila“ — *Idillio maremmano*. K pesniku se s solnčnimi prameni vred prikrade spomladi v sobo podoba plavolase Marije — za Carduccija je to najbrž le simbol mladosti.¹⁾ Kje neki je že videl malo Marijo? To je bilo v domači vasi, v toskanski maremmi, ko je stopala po razorih, mlada in zdrava ter so se iz zlatega žita svetili njeni plavi kodri. Toda že zdavna je pesniku njena podoba izginila izpred oči. In odsehal „je mrzlo bilo mi življenje moje — takó temno mi je preteklo in neplodno; — pač boljše bi biló, če bi se bil s teboj poročil.“ Pod topolom bi bil sedel v nedeljo in se oziral po polju in morju, koder se belijo jadra. Zdaj pa je drugače.

Meglio oprando obliar, senza indagarlo,
Questo enorme mister de l' universo!

Or freddo, assiduo, del pensiero il tarlo
Mi trafora il cervello, ond' io dolente
Misere cose scrivo e tristi parlo.

Guasti i muscoli e il cuor da la rea mente,
Corrose l' ossa dal malor civile.

„Bilo bi bolje, če bi v delu bil pozabil brez razmišljanja — na tajnosti svetovja vse neskončne. — Sedaj pa hladnih misli neutrudni črv — možgane mi razjeda, da boleče, — žalostne

¹⁾ Sanjavi, bolešni feminizem je Carducciju čisto tuj.

speve pišem, — mračne govorim besede. — Zlé misli so srce in mišice mi razdejale, — razjedla mi kosti usoda temna do-movine.“

Ta misel o izgubljenem življenju in nedosežnih vzorih prevladuje v celi zbirki. Vsaka pesem odpira globoko rano v srcu pesnikovem in na dnu zazreš boj med velikimi strastmi. Kar pa temu boju daje poseben značaj, je to, da tu ne gre za slò, erotiške nagone ali kaj temu podobnega; konflikt je v tem, da Carducci išče novih bogov, hoče ustvariti nov svet, da je zasanjal nedosegljivi ideal nove Italije in novega človeštva. On išče nadčloveka. Krepkih herojev dela, velikanov duha, ljudi umetnikov. Išče, dobro vedoč, da ne bo našel, ustvarja v zavesti, da nikoli ne bo ustvaril. Pač je v njem neznanska sila — že njegova zunanost kaže nekaj Michelangela — toda ta Michelangelo se zataplja v mrtvo kulturo helenskega poganstva, katere ni več moč oživetiti. Odtod iluzije, prevare in čudovita mehkoča, katere pri tem pesniku filozofu skorajda nismo navajeni. Odtod njegovo priznanje, da ničesar ni dosegel.

Oh, quel che amai, quel che sognai, fu in vano;
E sempre corsi, e mai non giunsi il fine;
E dimani cadrò. Ma di lontano
Pace dicono al cuor le tue colline
Con le nebbie sfumanti e il verde piano
Ridente ne le piogge mattutine.

(Sonetto XXXIV.)

Tako je vnovič pel, ko je šel skozi svojo ljubljeno maremmo. „Oh, vse kar ljubil sem, kar sem zasanjal, vse zaman; — in vedno k cilju tekel sem in nikdar nisem ga dosegel, — in jutri se bom zgrudil. Toda mir oddaleč — oznanjajo mi ti megleni griči in polje zeleno — ki se smehlja v jutranjem dežju svežem.“

Miru je iskal titan, iskal v naravi in v lastnem srcu, kjer ga je pa sam rušil s svojim drznim in onemoglim prizadevanjem, izločiti iz svetovne uganke nestvarjeno lepoto, ki je naturo po lastnem vzorcu vpodobila. Vendar pa najde trenutne tolažbe v lepoti nature in vseh njenih stvorov. Cela klasiška starogrška in vsa moderna literatura ne zmoreta v tem oziru tako dovršenega speva, kakoršen je IX. sonet v „Rime nuove“. Z nedosežno plastiko slika tu Carducci silnega, kakor iz bronca vlitega vola, ki je simbol tihe, potrpežljive moči, kakoršna je v naravi, v zemlji in

v obdelovavcu zemlje. „Žival ponižna, ljubim te; spokojno čustvo — moči obenem in miru, kedar te gledam, me prevzame, — ko tu stojiš kot kip ulit iz bronu — in gledaš polja daljna, plodovita . . . . kedar v očesu tvojem miloresnem — tihota in pokoj zelenih trat odseva.“

Še lepši je pa človek, ki to naturo krona. V kratki „Vignetti“ ki je po sujetu in izvedbi čisto impresionistiška, nam pričara Carducci v nežnem aprilovem vzduhu pred oči žensko lepoto, „ki šla je mirno skozi gozdič mladi — in plavolasa pela k solncu v belem krilu.“

In tako je v „Novih rimah“ najbolj izrečno izvedena tragika Carduccijevega genija. Njegovo hladno freigeistovstvo poje o idealih Dantejevih, ki ga sicer obožuje: „Sovražim tvoje sveto carstvo; Frideriku — bi bil jaz krono z mečem — s posvečene glave zbil v Oloni. — Cesarstvo s cerkvijo vred je pusta razvalina — nad katero vzdiga se tvoj spev in iz nebes odmeva: — Umrli je Bog, a pesnik božji je nesmrten.“ Nasprotno pa vidi tudi v krščanstvu lepoto neizrečne milobe, pokoja in bogoudanosti. Vse se pa spoji z mislijo o smrti, ki razveže zemeljske sponse. Naposled zapoje Carducci, pesnik „Satana“, krasen sonet sv. Frančišku Asiškemu, ki je prosil Boga, naj mu pošlje smrt. Sonet slove: „*Santa Maria degli Angeli*“ in se začinja: „Brat Frančišek!“ — „Frate Francesco!“ Vroč juljsko solnce pripeka nad umbrijsko deželo, pesem življenja in ljubezni se razlega po zraku, prepojenem od solnčnih pramenov. Pesnik pa vidi v duhu svetega Frančiška, kako leži na tleh razprostrt in ima roke sklenjene na prsih, pričakujoč smrti.

„Ti vegga io dritto con le braccia tese
Cantando a Dio — Laudato sia, signore
Per nostra corporal sorella morte!“

„O da bi z razprostrtimi te zrl rokami — in čul tvoj spev: O Bog, češčen mi bodi — za našo pravo sestro — smrt!“

To je preludij za zadnjo Carduccijevo zbirko „Rime e ritmi“. Preden pa je Carducci zapel svoje predsmrtnice, je zbral vse svoje sile in ovekovečil svoje helensko-poganske in veleitalijske ideale, ki jih je v prejšnjih pesmih opeval z mladeniško nezrelo navdušenostjo, v „*Odi Barbare*“.

* * *

Višek Carduccijeve poezije so »*Odi Barbare*«. Vseh je 52; jaz bom izbral le najdovršenejše. Viška ne pomenjajo ti spevi v tem zmislu, kakor da bi bili lepši od »Novih rim«, ampak zato, ker je Carducci v njih izpeljal vso svojo pogansko svetovno misel. Tu vidimo pesnika s svojim vedrim jupitrovskim čelom naturi življenje vdihavati; v stoterih, krepkih barvah pričara pred se nebo in zemljo in ju oživi z nimfami in favni. Nebrzdano hotenje in zelenje pôlje v zemeljskih sokovih, v polbožjih telesih — ne lena pohota, ampak nagon, roditi in prerajati vse življenje. Skromni oboževavci Kristovi naj se izpremene v ponosne heroje, ki bodo častili mater zemljo; tisti, ki menijo, da s samozatajevanjem služijo Boga, naj odsehal v krepkem poželenju uživajo in časte neskončno lepoto. Carducci se gabi sedanji človeški rod, ki je utrujen, naveličan živeti in nevesel, (*Alle fonti del Clitumno*), sedanje napolživo, propalo in medlo pesništvo (*Preludio*), semitska vera Kristova, ki trpinči človeštvo in ga namestu radosti uči nezdrave mistiške vere smrti (*In una chiesa gotica*); najvišja modrost mu je: ljubite se, dokler sije solnce na vas in vas obdajajo rože. (*Fuori alla certosa di Bologna*). Vseh svojih vzorov in želja sintezo vidi v tretji Italiji, združeni, prerajeni in osvobojeni. To je, kar je in bo ostalo neminljivo na Carduccijevi podobi: da so se vsi njegovi kulturni ideali stekali in spajali v misli in skrbi za povzdigo domovine. Ni bil sladki domotožec — sentimentalnost je njegovi robustni naturi bila čisto tuja — toda vse, kar je zamislil lepega v svoji duši, je znal, ne da bi postal enoličen, podrediti patriotizmu. Kajti za Italijo je njegova filozofija: po njegovih helenistiških idealih naj bo vpodobljena, v smeri njegovega klasicizma naj se izvrši poleg politiškega tudi njen prosvetni rinascimento. (*A Giuseppe Garibaldi*). Kar se tiče oblike, je Carducci spesnil »*Odi barbare*« v antičnem merilu Vergilovem in Horacovem; v tem oziru Carducci dozdaj ni še nihče dosegel, kajti zadel ni samo klasiškega merila, ampak vsaka njegova beseda in misel je kakor iz celega vlita, v nerazrušno tvar vdolbena. Kakoršna je pesnikova misel, jasna in jedrna, takšen je ritem. Pravi epični verz, zares Vergilov: *Arma virumque cano* ... Ravnotako je Carducci mojster opisovavnega verza, resničen deskriptivni tehnik.

Kako je opisal ženski smeh in njeno mladost, ki priča o neizčrpni zemeljski sili! »*Saluto d' autunno*« slove ta mala oda — »Pozdrav jeseni«. — — — »Sladko mater vas imenujejo — dve

dekletci; mlado sestro rože po polji. — Solnce vas krona s svojimi prameni, — vaš prijatelj božanski, po kostanjevih kodrih. — Stran z grobovi! Davna bajka — je smrt za vas! Lahno potekajo — leta vaša in vendar z zlato kitaro — vam jih spremlja Hebe, mladost, iz višine. — Globoko v dolinah, kjer mrzli vetrovi — brijejo, zremo vas, smehljajoče se, dvigniti se v višave — in en pramen vašega smeha — predere lene jesenske oblake.“

Prva oda je zapeta jutranji zarji. „Vstajaš, boginja; — z rdečimi ustni poljubiš oblake — mramornih templjev poljubiš vrhove dremotne. — Čuti te gozd in v jutranjem hladu vztrepeče; — vzpluje v višave postovka, hlepeča po plenu. — V gnezdih med orošenimi listi ptički cvrčijo — in nad morjem škrlatnim tožijo galebi. — Razveselijo se prvi v poljih zoranih potoki — v tvoji trepetajoči luči blišče se in med topoli šumljajo. — Mlado žrebè iz paše dirja k potoku — z grivo vihraje in razgetajoče. — Psi mu čuječi iz koč odgovarjajo glasno — in veselo govedo muka po daljni dolini“ . . . . Pesnik čuje nato praočete Arijece, pastirje, oboževavce zvezda in modrega nebesja, častiti boginjo zarjo sledeče: „Pastirica nebá, odprši staje sestri zločesti, — vodiš krave rdeče po nebu prostranem — in z rdečo junico bike bele — in konje zlate, ljubljence bratov asvinskih“ . . . . Ona je zdravega življenja oznanjevalka, mlada in bujna. „Oh, v milosti svoji — tako so k tebi molili očetje — pluj na rožnatem vozu nad našimi krovi. — Pridi iz vzhoda in žito rujno — mleko peneče prinesi v dar nam zemljanom“ . . . . Toda kdo čuti danes njeno lepoto, kdo se radostno koplje v njeni luči?

Ami tu anche, o dea? Ma il nostro genere è stanco;
mesto il tuo viso, o dea, su le cittadi appare.

Languon fiochi i fanali; rincasa, e né meno ti guarda,
Una pallida torma che si credé gioire.

Sbatte l' operaio rabbioso le stridule impòste,
e maledice al giorno che rimena il servaggio.

„Ali danes še ljubiš, boginja? Rod današnji je vtujen; — žalostno zdaj je tvoje obličje, kedar pripljuješ nad mesti. — Medlo sijejo luči v zgodnjem jutru; proti domu — se opoteka trop ljudi bledoličnih, od umazane slè opojenih — in ne pogleda te niti; — delavec jezen škripajoča vrata odpira, — luč preklinja, ki na sužnje delo ga kliče.“

Program novega poganskega človeštva, freigeistovske Italije, je horacijska oda »*Alle fonti del Clitumno*« — „Ob izviru Klitumna.“

Salve, Umbria verde, e tu del puro fonte
nume Clitumno! Sento in cuor l' antica
patria e aleggiarmi su l' accesa fronte
gl' itali idii.

„Pozdravljena, Umbrija zelena in ti bistrega vira — bog, Klitumnus! Čutim v srcu prastaro — domovino in čelo vroče mi hladijo — italski bogovi.“ Vso zgodovino italsko zre pesnik v duhu pred seboj. Boje Umbrijcev in Velitov z rimskim orlom, borbe nove rimske Italije s kartaškimi barbari. Najade in nimfe so se kopale v valovih Klitumna in klicale svoje sestre v gorah. Danes je vse umolknilo.

----- Roma
piú non trionfa.

Piú non trionfa, poi che un galileo
di rosse chiome il Campidoglio ascese,
gittole in braccio una sua croce, e' disse
- Portala, e servi. -

„Nič več ne triumfira Rim. — Nič več ne triumfira, odkar je Galilejec — plavalasi stopil na Kapitol visoki — in ji stisnil razpelo v roke in rekel: — Nosi ga in se vkloni!“ Odsehal so romale pod porušenimi stebrišči poganskih templjev pobožne čete, ki so »klele vsa dejanja, ki so iz življenja bujnega vzknila — in iz ljubezni vesele; v krutih mukah bolnostne samozataje so se združevali — s svojim bogom v celicah svojih.“ Toda nova Italija se prebuja iz tega mračnega sna. To je Italija »ognjevitih konjev, ki razgetajo, pričakujoč bitk krvavih; — mati žita in trt in postav pravičnih, — mati umetnosti lepih, ki nam življenje sladijo. — Bodi pozdravljena! Zate obnavljam stare slave — pesem mogočno.“

Mrzko protikršćanstvo se najbolj osredotočuje v odi: »*In una chiesa gotica*«. — „V gotiški cerkvi“, — ki je po vsebini bogokletna, neomiljena, po obliki in izvedbi vzor plastiškega slikanja in sloga, ki se tako stopi z mislimi, da nobena beseda nikjer ni odveč, nikjer odmenj. Najprej Carducci v treh stihih označi gotiško cerkev in tedanjo dobo, ki se je z nadsvetovnim zlivala v lepo, tajnostno enoto. »Stebri se dvigajo sloki in v vrstah dolgih — stoje, strogi in mrki, iz mramorja, — v sveti tihoti in mraku

podobni — vojski gigantov, — ki se na boj pripravljajo — z nevidnim. — Loki se tiho vzpenjajo, potem se pa vzdignejo — v drznem poletu in se objamejo — v višavi, napošev v obokih. — Takó iz duš, ki se preganjajo, — med barbarskimi klanji se vzdigajo — k Bogu vzdíhi duhov samotnih, — ki z njim se združujejo.“ V teh gotških cerkvah je Dante svoj čas zrl angelske trume in med petjem njihovih himen je bil zamaknjen v podobo Beatrike, ki ga je vodila nad peklenkim žrelom pred obličje Boga ljubezni in večnega blaženstva. Carducci pa tu kolne:

Addio, semítico nume! Continua
ne' tuoi misterii la morte domina.

O inaccessible re de gli spiriti,
tuoi templi il sole escludono.

Cruciato màrtire tu cruci gli uomini
tu di tristizia l'aër contaminì:
ma i cieli splendono, ma i campi ridono,
ma d'amore lampeggiano

gli occhi di Lidia. — — — — —

„Stran, semitsko božanstvo! Večna — smrt vlada v tvojih misterijih. — O nevidni kralj duhov, — tvoja svetišča so solncu sovražna. — Križani mučenec, ti trpinčiš človeštvo, — ti z žalostjo vzduh napolnjuješ: toda nebo se svetlika, smehljajo se polja — in od ljubezni žare mi — tvoje oči, o Lidia.“

To ni več jasno in veselo razodetje helenske misli, ampak trpko sovrašтво. Reakcija ni izostala. Vedno bolj prevladuje v „*Odah*“ proti koncu melanholiška natura pesnika iz toskanskih močvirji, ki sam ni veroval v svoje bogove in svojo svetovno misel. Obhajajo ga slutnje negotove prihodnosti. Zasedaj se je še naslajal in tolažil z grškimi miti. Toda tiha žalost razjeda pesnikovega duha. V „*Romi*“ primerja svojo dušo z ladjo, ki pluje v neznano večnost nasproti tajnostnim obalim. Tedaj si zaželi, da naj ga tiha zadnja ura odvede v zbor velikih duhov in očetov, ki ob sveti reki vživajo neskončno pozabo. V prisrčni odi: »*Per le nozze di mia figlia*«. — „Ob poroki moje hčere“ — prosi svojo hčer, naj ga v „oni sveti uri“ spremi s svojimi milimi očmi in božajočimi besedami tja do pota, odkoder sta v neznano deželo odšla Homer in Dante, „kajti nobena Beatrika me tja ne bo

spremila.“ Epilog „Od“ je mala pesem, ki je vzlic antičnemu merilu kakor impresionistiški motiv: »*La nevicata*« — »Sneg pada“.

In breve, o cari, in breve — tu calmati, indomito cuore —
giù al silenzio verrò, ne l'ombra riposerò.

„Kmalu pridem, dragi, kmalu; le vmiri se, srce neukročeno,
— kmalu vstopim v tihoto, k sencam ležem k počitku.“

Ta tiha resignacija nas obenem uvaja v zadnjo Carduccijevo zbirko, v »*Rime E Ritmi*.“

* * *

Od svetá se poslavlja Carduccijeva poezija v »*Rime e Ritmi*.“ Pisal je te speve starček, ki si je do zadnjega ohranil svojo pesniško silo v opisovanju nature, v prispodobah, ki se vrste druga za drugo, zvezane medseboj s staroklasiškim merilom, v besedah, ki so vsakazase kakor iz mramorja izklesane, čisto dovršene, docela izgovorjene: misli pa so jasne brez negotovosti in omahovanja, nepretrgane, skozinskoz izpeljane. Tako gre ta novodobni Pindar, poet in mislec obenem, z nevklonjeno močjo svojemu zadnjemu dnevnu nasproti; naziranja, ki si ga je vstvaril o svetovju, ne izpremeni, v starčevem srcu utripa večnomlada ljubezen do tretje, osvobodjene Italije (*Piemonte — Bicocca di San Giacomo — Cadore*), zgodovina lastne domovine mu je slejkoprej neizčrpn vir za motive, ki ne vzbudijo v nas zgolj hipnega razpoloženja, ampak nas obogatijo in povzdignejo za vedno. Vendar pa v teh solčnih »*Rimah in Ritmih*« drgeta in silneje trepeče pesnikovo srce v pričakovanju negotove prihodnosti; zato je na dnu teh heleniških ritmov neskončna žalost. »Pokopal misli visokoteče, željá neizpolnjenih sem bolečine.« Zatorej v teh predsmrtnicah ni prav nobene agresivnosti več, nobenega upornega bogoneznanstva, nič sovraštva. Najlepši biser Carduccijev je med njimi himna na polentansko cerkveno, v kateri je svojčas Dante molil. Žalostna je semtertja ta zadnja poezija, toda ne mračna; umirjena, uglajena, aristokratska. Brez obupa in brez vznemirjenosti. Zdi se ti, da vidiš pred seboj Sokrata, ki je izpil čašo strupa in se z učenci razgovarja o vekotrajnih idejah, orla, ki ga zadene v najmogočnejšem poletu nad oblaki strela, in trešči na mah na tla, ne da bi se preje vlačil z prestreljenimi perotmi po zemlji in tu krvavel in tožil.

Neizmerno ljubka je v originalu uvodna pesem „Rim in ritmov“: »*Alla Signorina Maria A*«. Kdovékatera mala gospodična je najbrž prosila Carduccija, naj ji napiše v spomin par kitic, nakar ji pesnik odgovori:

O piccola Maria,
Di versi a te che importa?

Esce la poesia,
O piccola Maria,
Quando malinconia
Batte del cor la porta.

O piccola Maria,
Di versi a te che importa?

„O mala Mari, — kaj bodo tebi verzi? — Vsklije poezija, — o mala Marija, — kadar melanholija — se v srcu zbudi. — O mala Mari, — kaj bodo tebi verzi?“

S tem je Carducci sam označil vir, iz katerega so potekle njegove „Rime.“ Odkod ta žalost, vemo. Kulturni ideal antike pesnika ni mogel zadovoljiti, zedinjena Italija ga je v marsičem prevarala, mistiška lepota krščanstva, ki je vzgojila največjega pesnika Italije, je tudi Carduccija v nemala, ne da bi mogla vsega razplameneti, tako da je bil razdvojen in se ga je vedno bolj pollaščala resignacija. „Oh, quel che amai, quel che sognai, fu in vano!“ (Vse, kar sem ljubil in zasanjal, vse zaman je bilo. „*Traversando la maremma toscana*“.) Opesnitelj satanov, ki je vsesvetovno uganko uzrl rešeno v napredku, svobodi in bratstvu, sedaj kakor nevešč in tavajoč otrok v „Rimah“ povprašuje, „kaj hoče, kaj namerava neskončnost“. (*Nel chiostro del Santo*). Ničesar ne ve, ne zna, čemu in zakaj in vendar bo morda treba kmalu oditi odtod in teh vprašanj ne bo več, moč rešiti. Oditi, umreti in vendar je življenje tako lepo. (*Sant' Abbondio*). V „Sv. Abbondiju“ se je Carducci zopet pokazal za mojstra opisujoče plastike, oboževavca nature, ki je vsrkal vase vso njeno lepoto in jo zopet vrača svetu v prelepah barvah in klasiško umerjenem slogu. Sant' Abbondio je najlepši sonet iz večjega cikla v „Rimah“, opevajočega Alpe. (*Mezzogiorno alpino. L' ostessa di Gaby. Esequie della Guida E. R. In riva al Lys. Elegia del Monte Spluga*). In kdo je bil bolj poklican opevati te orjake kot gigantska natura Carduccijeva? Italijanske kmetice iz Alp okoli Made-

sima romajo v solnčnem jutru k sv. Abondiju, svojemu patronu. „Nebo je svetlo kakor biser; v nadzemeljski luči se iskre snežene alpe, človeške duše, ki jih je ljubezen raznetila. Tam se vali iz kočic belo — modri dim za drevjem, ki ga lahna sapa giblje; potók šumlja po travnikih smaragdnih, in v rdečih krilih gredó slaviti kmetice praznik tvoj, sveti Abondij. Mil je in radosten njih spev, ki spremljajo ga potok, jelke in dolina cela, ki tam do dna se vsa smehljá. . . Le mirno, srce moje, mirno. . . Kako je to življenje kratko in kako je lep ta svet.“

Le eno je, kar zamore še kolikortoliko vpokojiti to srce, ki se noče odpreti nadzemeljskemu razodenju — pozemeljska lepota, popolnost oblik, ki razodeva harmoniškega duhá, koprnečega po luči in življenju. Lepa M. G. slavi svoj god, ko se vzbuja pomlad in je Velikanoč. Njena lepota naj prežene temo neskladnega življenja. Tako pojo z velikonočnimi zvonovi na vstajenja dan verzi pesmi »*Sabato santo*«, zapete za god Marije G. „Kakšno novo mladost, kakšne svetle, radostne dni, pojó po modrem aprilskem nebu v valovih visokih glasov zvonovi iz mesta, ki na gričih zelenih sloni? Iz peklá, zmagovavec, vstaja Kristus, bliščeč in svetal proti nebu. Iz zimskih okov se reši pomlad in zemlja se ji smehljá nasproti v nadi košnje bodoče in pričakujoč trgatve. Dvajset let je danes preteklo, Marija, kar si prišla, nov gost, na svet; tvoj prvi jok so preglasili zvonovi, odrešeni in pojoč Zveličarju slavo, in v slavi svojih najlepših let si sedaj ti, Marija. Kakor drevo stojiš v aprilu, ki svoje rožnato cvetje odpira božajočemu vetru nasproti. Naj tudi danes ovijejo tvoje mlado čelo glasovi zvonov, oznanjevavcev pomladi in Velikenoči! Naj preženejo zimo in mraz, naj zadušijo mračno zavist in gnjus; naj uglasijo to neskladno, sovražno življenje.“

Toda zadnje, največje disharmonije, smrti ne bo pregnalo nobeno razodetje razkošne lepote. Giosue Carducci se za trenutek zamisli v bajni svet antike, kjer je smrt polbogove odvedla v daljo vživat neko polblaženstvo. Tam žive v pozabi in sanjajo dalje drugi sen, potem ko so presanjali prvega — življenje. Ko je avstrijsko cesarico Elizabeto prebodel zločinec, je Carducci njeni tragiški usodi zapel krasno himno ter v njej izvedel misel o globokem miru po smrti. Ta pokoj v Eliziju je namenjen samo za izvoljence, ki so v življenju hrepeneli in stremeli za jasnostjo, svetlostjo, radostjo in lepoto, za izbrane duhove, ki

iščejo novih vzorov. Ne za ponižne, ki k tlom sklonjeni molijo Boga, naj se zgodi njegova volja, ampak za prometejske nature. V dovršenih, zvonkih heksametrih kliče Carducci plavolase valkire, naj odvedejo cesarico Elizabeto, bavarsko rožo, na daljni otok Krf, kjer je najrajši bivala, med oleandri in palmami ob morju brala Heineja in častila junaka Achilla. Tam naj jo oživijo, da bo začela nanovo živeti lepše dni, ki njenim vzorom ne bodo nobenih mej stavili.

Alle Valchirie.

Per i funerali di Elisabetta imperatrice regina.

Bionde Valchirie, a voi diletta sferzar de' cavalli,
sovra i nemi natando, l'erte criniere al cielo.

Via dal lutto uniforme, dal piangere lento de i cerci
rapite or voi, volanti, di Wittelsbach la donna.

Ahi quanto fato grava su l'alta tua casa crollante,
su la tua bianca testa quanto dolore, Absburgo!

„Plavolase Valkire, ki nad oblaki poganjate — konje z grivami, vihrajočimi po nebu, — stran iz žalnih obredov, proč od žalnega petja duhovnov — odvedite v poletu Wittelsbaško ženo. — Oh, kakšna težka usoda leži nad hišo habsburško — kakšno gorje nad tvojo glavo sivolaso!“

Via, Valchirie, con voi la bionda qual voi di cavalli
agitatrice a riva più cortese! là dove

sotto Corcira bella l'azzurro Ionio sospira
con suo ritmo pensoso verso gli aranci in fiore.

— — — Ivi l'aspetta Achille. — — — — —

„Odpeljite jo proč, Valkire, jahavko nekoč plavolaso, — k obali milejši; tam, kjer okoli — lepe Korcire vzdihuje jonsko pomorje — s svojim zamišljenim ritmom proti cvetočim oranžam. — — — Tam jo čaka Ahil. Z žlahtnih izbrišite grudi — sled zločinsko bodala — v duši njeni vgasnite — grozni senj, da nekoč kraljica je bila. — Naj tu nanovo vzcvete bela roža bavarska — med akordi sladkó brnečih citer. — Slajše sedaj jo obkrožajo Heinevi spevi: — kdo jim z levkadske obali tožeč odgovarja? — Mir globoki obdaja obal kot pokoj z Elizija — nanj pa seva luna lahnó in sanjavo.“

Toda ta prelepi sen o vpokojitvi neprestano nemirnega srca v Homerjevem eliziju ni bil vstanu izpolniti in izčrpati vseh pesnikovih misli: ko se je njegovo življenje nagibalo k zatonu, se je zamislil v krščansko svetovno misel. Zopet je zrl pred seboj Danteja – topot, kako moli v mali cerkvi sv. Donata v Polenti. Carducci je poklonil svetišču, v katerem se je nekoč Dantejev duh povzdignil in se zatopil v svojega Boga, eno izmed svojih najpopolnejših himen. Za to pesem, ki jo je dovršil z veliko ljubeznijo, je napisal jako dolg komentar, ki kaže, kako globoko je pognala ta pesem iz Carduccijevega srca. Dante se pogovarja v kapelici sv. Donata s svojim stvarnikom – tako vstaja pred duhom pesnika osvobodene Italije podoba največjega pesnika srednjeveške Italije, nezedinjene in razkosane nazunaj, zedinjene v globoki veri. In ta vera je prestala vse viharje; Bizantinci in Huni, ki so divjali po Italiji, so strohnili na teh svetih tleh; zaupanje ljudsko in nada, da bo kedaj vsa krivica izravnana, vse gorjé poplačano, ves trud povrnjen in se bo vez med zemljo in nebom tesneje združila, pa sta ostala. Dve priči te vsezmagajoče vere in vseobsežne ljubezni jo oznanjati – podoba Dantejeva, ki je srca svojega ljudstva spajal z nadsvetovnim in mala cerkva polentanska, kjer so se ob zidovih lomili valovi tužne italiske zgodovine.

— — — — —
 salve, chiesetta del mio canto! A questa
 madre vegliarda, o tu rinnovellata
 itala gente da le molte vite,
 rendi la voce

de la preghiera: la campana squilli
 ammonitrice: il campanil risorto
 canti di clivo in clivo a la campagna
 Ave Maria.

Ave Maria! Quando su l'aure corre
 l'umil saluto, i piccioli mortali
 scovrono il capo, curvano la fronte
 Dante ed Aroldo.

Una di flauti lenta melodia
 passa invisibil fra la terra e il cielo:
 spiriti forse che furon, che sono
 e che saranno?

Un oblio lene de la faticosa
 vita, un pensoso sospirar quiete,

una soave volontà di pianto
l' anime invade.

Taccion le fiere e gli uomini e le cose,
roseo 'l tramonto ne l' azzurro sfuma,
mormoran gli alti vertici ondegianti
Ave Maria.

„Pozdravljena cerkvena pesmi moje! K tej materi bdeči – povzdigni, preporejeno ljudstvo italsko, – svojo molitev. Zvon svareči naj se oglašá, – naj oznanja od griča do griča planjavi – Zdravo Marija! Ave Maria! Kedar se čuje – ta ponižni pozdrav, se sklonijo – vsi zemljani in s sklonjenim čelom stojijo – Dante in Harold. – Med zemljó in nebom se vzpenja – kakor od flavt lahná melodija nevidna: – morda so to glasovi duhov, ki so živeli ali živijo – ali se bodo šele rodili. – Sladka pozaba življenja, – zamišljeni vzdih in nagnenje tiho, da bi se zjokal, – dušo objame. – Vse utihne, ljudje in stvarstvo; – zarja večerna zbledava na nebu sinjem in tiho – si vrhovi šepetajo – Zdravo Marija.“

Tako je polagoma bledela zarja, se zgrinjala tema nad pesnikom in bilo mu je, kakor da bi se zjokal nad izgubljeno vero in nedoseženimi vzori. Tako je končal svojo pesniško zbirko s „Slovesom“:

Congedo.

Fior tricolore, Tramontano le stelle in mezzo al mare
E si spengono i canti entro il mio core.

„Zvezde tonejo tja v morje – v mojih prsih pesmi tiho vgašajo.“ S tem drobcem se je poslovil od svoje Italije, ki jo je združila z mečem savojska dinastija, katere pravi duševni vladar pa je bil Giosue Carducci.

Ivan Grozni in Rim.

Spisal dr. Fr. Grivec (Ljubljana).

I.

Leta 1547 je začel vladati Ivan IV., eden največjih ruskih carjev, obenem pa eden najgrozovitejših vladarjev svetovne zgodovine. Njegova mladost je bila mračna in nevesela. Rojen je bil iz prešuštnega zakona Vasilija III., ki je svojo prvo ženo zaprl v samostan in se vdrugeč oženil z mlado krasotico podoljsko plemkinjo Heleno Glinsko. Leta 1533 je umrl Vasilij III. Triletni Ivan je bil zdaj prepuščen sam sebi. Namesto njega je vladala njegova mlada mati, obdana od svojih ljubimcev; za vzgojo svojega sina se ni brigala. Ker je odločno in strogo nastopala proti samovoljnim in upornim ali vsaj nezanesljivim bojarjem, so jo leta 1538 zastrupili. Za vladost sta se zdaj med seboj borili dve bojarški rodovini, Bělski in Šujski; zmagal je Andrej Šujski s svojo vojsko.

Nadarjeni, strastni in ognjevit deček Ivan je s svojim bistrim očesom videl vso strast, krvoločnost in pregrehe tistih, ki so v njegovem imenu vladali. Bojarji so mu prizadejali mnogo bridkosti; najljubše osebe so mu iztrgali in pomorili. Vse to je v njem budilo krvoločne instinkte in željo po maščevanju. Brez nadzorstva kakega učitelja je čital vse, kar mu je prišlo v roke, sv. pismo, življenje svetnikov, bizantinske letopisce; po glavi so mu pa rojile visoke in drzne misli o bodoči vladi. Veselili so ga krvavi lovi; rad je gledal, kako so se zveri borile s smrtjo. Tudi prelivanje človeške krvi se mu ni zdelo nič groznega. Kot trinajstletni deček je že v sebi začutil moč, da more samostojno posegati v

Viri in važnejša literatura:

A. I. Turgenjev, *Historica Russiae Monumenta* I. Peterburg 1841.
 J. Fiedler, *Ein Versuch der Vereinigung der russischen mit der römischen Kirche* (Sitzungsberichte der phil.-histor. Cl. der kaiserl. Akademie der Wiss.) Wien 1862; na str. 74–123 so tiskani vsi sem spadajoči dokumenti iz cesarskega domačega arhiva.

P. Pierling S. I., *La Russie et le Saint-Siège* I. Paris 1896.

A. Pichler, *Geschichte der kirchlichen Trennung* II. München 1865.

Makarij, *Istorija ruskoj cerkvi VIII.* Peterburg 1877.

Dr. I. Marković, *Slaveni i Pape* II. Zagreb 1904.

A. Rambaud, *Povijest Rusije* (prevod iz francoskega). Zagreb 1890.

vlado. Leta 1543 je sklical bojarje in jih je ostro posvaril. Poglavarja vladajoče stranke kneza Šujskega je vpričo bojarjev vrgel lovskim psom, da so ga živega raztrgali.

Tedanja Rusija je dihala še v mongolskem ozračju. Mongolski jarem, ki je toliko časa žulil Ruse, je vtisnil svoj suženjski in krvavi aziatski pečat bojarjem in narodu. Po žilah mnogih bojarjev se je pretakala tatarska kri. Ivan IV. se je čutil poklicanega, da s svojo odločno samovoljnostjo in krvoločnostjo ukroti samovoljnost in krvoločnost bojarjev. Že zgodaj je pokazal, da si hoče s svojo krvoločnostjo zaslužiti strašni pridevek Groznega.

Z velikanskimi slovesnostmi je sedemnajstletni Ivan nastopil vlado (1547) in se oženil s plemenito in čednostno Anastazijo Romanovno. A to ni izpremenilo njegovega značaja; grozovitosti niso prenehale. Dva meseca po teh slovesnostih je velik požar pokončal Moskvo. Strašni požar je v ljudstvu zbujal grozne in temne slutnje o krvavi bodočnosti. Nastal je upor. Ivan je bil ves prestrašen. Upor je bil zadušen s krvavo silo. Pop Silvester je neustrašeno kakor kak bogonavdihnjen starozakonski prerok stopil pred Ivana in mu brez strahu razodel, da so njegove grozovitosti in pregrehe krive teh nesreč. Car je bil ginjen, prevzet, spokorjen in premagan. Silvestra si je izbral za svojega svetovavca. Nekoliko razumnih mož, na čelu jim Aleksej Avdašev, si je izbral, da bi mu pomagali vladati. V Moskvo je sklical zastopnike raznih pokrajin, nekak državni zbor — „zemski sobor“. Rusiji se je obetala sijajna prihodnost. Sovražniki Moskve so trepetali; ruski narod se je oddahnil in se zazibal v najsijajnejših nadah. Če bi bil Ivan IV. vztrajal na tej poti, bi si bil zaslužil slavno ime Ivana Velikega.

V tej svetli dobi svojega vladanja je Ivan IV. iskal stika z zapadno kulturo. Hans Schlitte, nemški naseljenc v Moskvi, je bil izbran, da mu pri tem pomaga in mu na zapadu najame raznih učiteljev in mojstrov ter jih pripelje v Moskvo. Gotovo je Ivana k temu najbolj nagibalo spoznanje, da potrebuje zapadnih učiteljev, ako hoče ustvariti ono veliko Rusijo, ki je o njej sanjal že kot deček, ki mu je bila ideal in cilj njegovega življenja.

V zapadni Evropi so takrat živeli v nadi, da se bo moskovski veliki knez zedinil z rimsko cerkvijo. Po padcu Carigrada (1453) so se v Rimu s posebno pozornostjo in prijaznostjo obračali v Moskvo; tu so zdaj videli središče vzhodne cerkve. Rimski papeži

in nemški cesarji so upali, da bodo z diplomatsko spretnostjo in ljubeznivostjo pridobili moskovske velike kneze za cerkveno zedinjenje ter s tem dobili močnega in navdušenega zaveznika proti skupnemu sovražniku vsega krščanstva. To je Hans Schlitte lahko vedel. Zato je hotel svoje poslanstvo oslaviti s tem, da je zapadnoevropskim knezom in diplomatom govoril o visokih verskih težnjah in namenih Ivana IV., o katerih se pa Ivanu še sanjalo ni. Na podlagi Schlittejevega govoričenja so zapadnoevropski diplomatje napravili visokoleteče načrte za uresničenje davno zaželjenega cerkvenega zedinjenja in politične zveze.

Ko se je leta 1547 cesar Karol V. mudil na državnem zboru v Augsburgu, se je oglasil pri njem Schlitte s pismom moskovskega velikega kneza Ivana, ki v pismu cesarja prosi, da bi se njegovemu odposlancu dovolilo v nemškem cesarstvu nabrati učenjakov in rokodelcev za Rusijo. Cesar je po resnem posvetovanju to dovolil z odlokom izdanim dne 30. januarja 1548 v Augsburgu.¹⁾ Iz tega odloka je tudi razvidno, kaka je bila približno vsebina Ivanovega pisma. Odlok omenja, da Ivan prosi za „Doctores vnd Maister in allerley kunsten Glockengiesser, Bergkvorstendige (t. j. Bergverständige), Goldschmitte, Leuthe so im Wasser suchen auch Zimmerleuth vnd Steinmecken sonderlich die zierliche Kirchen pauwen konnen: Prunmaister, Pappier Macher, Wundtarceze vnd dergleichen Kunsterfarne.“ Schlitte in vsi mojstri, katere bo za Moskvo najel, morajo pa priseči in se zavezati, da bodo šli res v Rusijo, ne pa k Tatarjem ali Turkom ali k drugim nevernikom, da bi nevernike učili svoje umetnosti in rokodelstva. Moskovskemu velikemu knezu je cesar napisal prijazno pismo (v latinskem jeziku) in ga dal Schlitteju, da ga izroči Ivanu.²⁾

Iz cesarjevega odloka in pisma je razvidno, da v Ivanovem pismu ni bilo govora o cerkvenem zedinjenju ali podobnih verskih rečeh. Schlitte je pa pač pripovedoval cesarju, da je veliki knez naklonjen rimskokatoliški cerkvi in pripravljen za zedinjenje; „wie wir glaublich bericht der itzig Furst auch gneigt sein sol“ (namreč za unijo) tako beremo v cesarjevem odloku.

Schlitte je bil tako preskrbljen s potrebnim dovoljenjem in je lahko začel svoje delo. Z velikim trudom in z velikimi stroški

¹⁾ Fiedler 47 in 78.

²⁾ Fiedler 79.

je zbral nad 100 mož, da bi jih pripeljal v Moskvo. V njegovem zapisniku so bili na prvem mestu zapisani štirje bogoslovski učenjaki, katerih pa Ivan gotovo ni naročil. Z njimi je prišel v Lubek (Lübeck), da bi se po morju skozi Livonijo vrnil v Rusijo. Nemški trgovci (Hansa) in Livonci so se bali, da bi imeli škodo, ako bi toliko izobraženih tujcev pomagalo Moskvi k napredku.¹⁾ Zato so Schlitteja kljub cesarjevemu pooblastilu in proti mednarodnemu pravu v ječo vrgli. Zbrani mojstri in učenjaki so se pa razkropili. Čez dve leti (1550) se je Schlitteju posrečilo uiti iz ječe.²⁾

Te nesreče Schlitteju niso vzele poguma. Še enkrat je začel svoje delo s še veliko večjo predrznostjo in samooblastnostjo. Dasi od Ivana gotovo ni bil pooblaščen za pogajanje o cerkvenem zedinjenju, je vendar s svojim drznim in samozavestnim nastopom preslepil nemške in rimske diplomate in vprizoril veliko in obširno akcijo za zedinjenje Rusije.³⁾

Da bi dal vsej akciji za unijo trdnejšo in varnejšo podlago, je Schlitte kot „polnomočni zastopnik“ velikega kneza takoj leta 1550 imenoval avstrijskega plemiča Ivana Steinberga za knezovega „latinskega in nemškega“ kancelarja, s posebno nalogo, da se pogaja in dogovarja s cesarjem in papežem o zedinjenju Moskve z rimskokatoliško cerkvijo. V mestecu Minden se je dne 1. avgusta 1550 s Steinbergom sklenila in podpisala posebna pogodba.⁴⁾ V tej pogodbi se opisuje cela Schlittejeva zgodba, kako je bil v Lübeku vjet in kako je ušel. O Ivanu Groznem pripoveduje ta pogodba, da rimski cerkvi ni samo naklonjen (kakor je Schlitte pred dvema letoma pripovedoval cesarju), ampak že popolnoma pripravljen in odločen za zedinjenje. Steinberg pa v tej pogodbi izjavlja, da bode vse potrebno ukrenil pri diplomatih in da pojde osebno v Rim, da tam dobi od papeža listino, ki naj „sub annulo piscatoris“ potrdi, da je Ivanov predlog za zedinjenje sprejet. Ko bode ta „latinski in nemški“ kancelar vse uredil, naj

¹⁾ Pierling 326.

²⁾ Fiedler 48 in 81.

³⁾ Kakor je videti, je bil zgodovinar J. Fiedler, ki je v navedenem delu priobčil večino dokumentov o tej akciji, tudi sam prepričan, da je Schlitte vse to delal po naročilu Ivana Groznega.

⁴⁾ Fiedler 80–83 (nemški tekst); Turgenev str. 134 (latinski tekst).

gre s svojimi listinami v Moskvo; tam bode dobil primerno državno plačo in povrnitev vseh stroškov, Schlitte mu bode pa dal potni in priporočilni list za pot v Moskvo.

„Kancelar“ J. Steinberg se je z vso gorečnostjo lotil, da po Schlittejevem naročilu in po njegovih navodilih izvrši svojo nalogo. Steinberg je bil pravi mož za to „visoko“ nalogo; za cerkveno zedinjenje je bil ves navdušen, na cesarskem dvoru so mu zaupali, s papeževim nuncijem Petrom Bertano je bil v prijateljskem razmerju. Najprej (4. septembra 1551) je Steinberg cesarja poprosil za podporo in sodelovanje pri „tako krščanskem delu.“ V tej prošnji ¹⁾ (v originalu se imenuje „Werbung“) je cesarju razložil svojo nalogo in omenil, da se je tudi s papeževim nuncijem že začel dogovarjati; cesarja „als den Obersten Vogt vnd einigen aduocaten der hailigen Kirchen“ pa prosi, da mu dá svoje priporočilno pismo na papeža; s pomočjo bogatega grofa Filipa Ebersteina, ki mu je za ta lepi namen ponudil svojo pomoč in svoje imetje, pa pojde v Moskvo, da tam svoje delo izvrši. Cesar mu je res dal lepo priporočilno pismo na papeža (13. sept. 1551).²⁾ Podobno tudi papežev nuncij stvar priporoča papežu³⁾ in kardinalu Farnese, protektorju poljskega kraljestva pri rimski kuriji.⁴⁾

V naslednjem letu (1552) je Steinberg prišel s svojimi priporočili v Rim. Tukaj je kmalu vso stvar spravil v najboljši tir. Dne 23. maja 1552 je vse predložil papežu. V svoji predlogi ⁵⁾ („Werbung“) sporoča papežu, da se želi veliki knez moskovski zediniti z rimskokatoliško cerkvijo; obenem pa želi od papeža dobiti kraljevski naslov in kraljevsko krono. Ker bi bilo to velike koristi za katoliško cerkev, za ugled papeža in vsega krščanstva, naj bi papež ugodil tej knezovi želji.

V tej Steinbergovi predlogi je prvokrat izražena Ivanova želja po kraljevski kroni, gotovo po navodilih Schlittejevih. Na zapadu je bilo namreč znano, da so si moskovski veliki knezi prisvajali carski naslov in hoteli, da bi jim evropska diplomacija to priznala. V Rimu so bili pripravljene tej želji velikih knezov ustreči, ako bi se Rusi zedinili z rimskokatoliško cerkvijo. — Rusi ne poznajo

¹⁾ Fiedler 83.

²⁾ Fiedler 50.

³⁾ Fiedler 85.

⁴⁾ Fiedler 86.

⁵⁾ Fiedler 87.

razločka med kraljem in cesarjem; za oboje imajo isti izraz, namreč „car“, kraljestvo Poljsko n. pr. Rusi vedno imenujejo „carstvo Poljskoje“. Zato je pomenila za Ruse kraljevska krona isto kakor carska; sicer je tudi v konceptu papeževega pisma namenjenega Ivanu IV., moskovski knez imenovan „universorum Ruthenorum imperator.“¹⁾

Papež je, kakor je razvidno iz ohranjenih listin, vso stvar izročil posebni komisiji petih kardinalov (Santa Croce, Pacieco, Putheo, Maffei in Pighino); kardinal Maffei je namestoval odsotnega protektorja kraljestva Poljskega, kardinala Farnese. Tej komisiji je Steinberg kratko in precizno predložil namen svojih dogovorov. Moskovski veliki knez prosi:

„Recipi Membrum Latinae Ecclesiae
A Summo Pontifice Rex dici Regiaque sibi insignia mitti.“

Steinberg pa še posebe prosi (kot „kancelar“), da naj papež po njem in po grofu Ebersteinu sporoči, da hoče knezovi želji ustreči; velikemu knezu se pa naroči, da naj po prihodu papeževih poslancev pošlje svoje poslance v Rim – in vsa stvar bo srečno izvršena.²⁾

Komisija kardinalov je določila posebne pogoje kot podlago za nadaljne dogovore: 1. Veliki knez dobi kraljevsko krono; kronal ga bode moskovski primas - nadškof v papeževem imenu, knez (oziroma kralj) pa mora priseči zvestobo papežu in rimski cerkvi. 2. Kakor drugi krščanski knezi bo moral tudi moskovski kralj po posebnih poslancih obljubiti zvestobo vsakemu novemu papežu. 3. Moskovski primas - nadškof se vselej izvoli po dosedanji navadi, a potrditi ga mora papež. 4. Moskovski kralj in primas se morata zavezati, da bodeta z vsemi močmi delala, da se kolikor možno hitro vsi Rusi zedinijo z rimsko cerkvijo. Nazadnje se pa še izraža želja, da bi se sklenil in določil večni mir med Poljsko in Moskvo, da bi se mogli uspešneje boriti proti Tatarom in Turkom³⁾

Dosedaj je šlo vse gladko; pa kmalu so se pokazale velike ovire. Papež je (leta 1552) celo stvar sporočil poljskemu kralju Sigismundu II., ki je kot sosed Moskve moral vedeti za te dogo-

¹⁾ Turgenev str. 140.

²⁾ Fiedler 90.

³⁾ Fiedler 91–92.

vore in dati svoje dovoljenje. V začetku leta 1553 je kralj Sigismund II. prejel sporočilo. Ko se je bil posvetoval s svojimi svetovavci, je poslal svojemu poslancu v Rim obširno navodilo (instrukcijo).¹⁾ Ta instrukcija je jasna slika tedanje poljske državne in cerkvene politike in njenega mnenja o Moskvi in o uniji. Moskovčanu — tako pravi instrukcija — ni mar vera in cerkev. Rim in papeža sovraži nad vse. Le želja po visokih naslovih in kraljevski (oziroma cesarski) kroni ga nagiblje k takim korakom. Isto priča zgodovina o prejšnjih moskovskih knezih. Vsi razkolniki so zelo trdovratni. O svojih razkolnih podložnikih kralj ve, da rajši živé v revščini in zaničevanju, kakor pa da bi se podvrgli papežu. Če bi moskovski knez dobil kraljevski naslov, potem bi Poljaki še težje nazaj osvojili od Moskve ugrabljene pokrajine. Rusi v poljskem kraljestvu bi se potem še bolj nagibali na moskovsko stran. O miru med Poljsko in Moskvo se ne da govoriti. Papež naj se nikar ne igra z ugledom katoliške cerkve in krščanskih vladarjev. Proti Turkom ne more Moskva sama nič, ker ima predaleč do Turčije, Poljakov pa tudi ne bo nikoli podpirala proti Turkom.

Steinberg je čutil, da se je vsled poljskega vpliva stvar nekoliko zavlekla; kardinalu Paciecu se pritožuje,²⁾ da se že 16 mesecev brez vidnega uspeha trudi, ker najbrže poljski poslanec vso akcijo ovira.

Podobna navodila kakor v Rim je dal poljski kralj svojemu poslaniku pri nemškem cesarju.³⁾ Poslanik Nikolaj Radziwil se je dne 17. marca leta 1553 oglasil s poljskimi predlogi pri cesarjevem bratu Ferdinandu I., kralju češkem in ogrskem. Ferdinand I. je to takoj sporočil cesarju.⁴⁾ Karol V. se je dal od poljskih razlogov prepričati; to je sporočil papežu. Papež Julij III. je spoznal, da moskovskemu knezu (oziroma Steinbergu) ni mogoče ustreči. Že 27. maja leta 1553 je v posebnem pismu (breve) sporočil kralju Ferdinandu I., da je želje moskovskega kneza zavrnil⁵⁾ — „nos iam antea prefati Ducis postulata, in ipsius Poloniae Regis gratiam abiecisse.“

¹⁾ Fiedler 108–113.

²⁾ Fiedler 89.

³⁾ Turgenev str. 141–144.

⁴⁾ Fiedler 119.

⁵⁾ Fiedler 122.

Vsa stvar je bila končana. Vsi lepi načrti so bili pokopani. Vse prizadevanje „latinsko-nemškega kancelarja“ Steinberga je bilo brezuspešno. Dasi je bila vsa akcija brez realne podlage, ker se je vršila na podlagi Schlittejevega sleparstva, je vendar za zapad zelo značilna - nekak vzorec rimskih načrtov za cerkveno zedinjenje. Na zapadu so bili navdušeni za cerkveno unijo in za politično zvezo proti Turkom. V Rimu so v tem oziru živeli v nekem plemenitem optimizmu in idealizmu, ki ne zna računati z resničnimi razmerami. Schlitte je to izrabil. Rimska in nemška diplomacija je pokazala svojo lahkovernost, Steinberg svojo naivnost, Poljaki pa svojo odločnost.

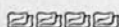
Kaj je pa medtem delal Schlitte? Steinbergova akcija mu je pomagala, da je dobil sredstva za nadaljevanje svoje visoke kariere na zapadu. Gotovo ni mislil, da bo dobil tako zvestega in gorečega „kancelarja.“ Schlitte bi se bil lahko na tihem smejal, ko ne bi imel svojih skrbi. Začelo ga je skrbeti, kaj bo, če pojde Steinberg s papeževimi in cesarjevimi načrti res v Moskvo in se tam odkrije njegovo sleparstvo. Njegovi „učenjaki in mojstri“ so se že davno razkropili, a da bi jih začel še enkrat nabirati, ni imel sredstev. Da bi se rešil zadrege, je pisal (leta 1555) velikemu knezu v Moskvo. Sporočil mu je svojo nesrečo in ga prosil denarja. Naznanil je tudi, da se neki Steinberg pri cesarju in papežu izdaja za moskovskega kancelarja; če pride v Moskvo, naj ve, da je vse Steinbergovo ravnanje in govorjenje le laž in sleparstvo. — Prej (leta 1554) je Schlitte že poskušal s sleparskimi obljubami pridobiti danskega kralja, da bi mu pomagal vrniti se v Moskvo. Vse se mu je ponesrečilo. Nazadnje ga najdemo v Kraljevcu (Königsberg), kjer je iskal naklonjenosti pruskega vojvoda. Moskve menda ni nikoli več videl.¹⁾

V Moskvi se je v tem času mnogo izpremenilo. Pop Silvester in Aleksej Avdašev sta začela svoj vpliv zlorabljati. Vse sta hotela sama vladati. Da bi mogla Ivanovo oblast še bolj omejiti, sta se sprijaznila celo z bojarji, katerim Ivan ni nikoli zaupal. Ko je bil leta 1553 Ivan nevarno bolan, je moral bridko občutiti nezanesljivost in upornost bojarjev. Nekdanje krvoločne želje po maščevanju so se spet zbudile. Po svojem ozdravljenju je začel bolj samovoljno vladati. Pop Silvester in Aleksej Avdašev sta se morala

¹⁾ Pierling 330–332; 352.

umakniti z dvora. Krščanski knez Ivan se je kmalu izpremenil v zverinskega Ivana Groznega. Ivan Grozni je bil gotovo malo dovteten za idealne načrte, katere so snovali na zapadu. Sploh pa o celi Steinbergovi akciji ni ničesar vedel; to je razvidno iz njegovega poznejšega dopisovanja z Rimom.

Svetla doba Ivanove vlade je minila. Zapadna akcija za zedinjenje je bila že v svojem začetku ponesrečena. Rimska in nemška diplomacija je bila žrtev velikega sleparstva. Toda prišel je čas, ko je bil Ivan Grozni oslavljen in ponižan. V svojem ponižanju je v Rimu prosil pomoči. Takrat je bila rimska cerkvena diplomacija na višku svojega poslanstva. Rim je dobil priliko pokazati svojo plemenito velikodušnost.

Katoliški modernizem.

Spisal dr. Aleš Ušenišnik (Ljubljana).

Naš čas je poln dvomov, poln valovanja, zato ni čuda, da je tudi mnoge katoličane prevzela neka negotovost. Ljubkujejo z modernimi idejami — kdo ne bi bil rad moderen? — in počasi se jim vležejo v dušo tudi moderne zmote in moderni dvomi. Izpočetka se tega niti ne zavedajo. Muči jih le dvom, zakaj krščanstvo ne vpliva več na moderne duhove, kakor mislijo da bi moralo vplivati. In zdi se jim, da je tega kriva Cerkev sama. Zakaj se Cerkev bolj ne prilagodi novi dobi? Zakaj ne odvrže tega, kar je le ostalina starih, minulih časov, ki se ne povrnejo nikdar več? Zakaj se drži še tega, kar odbija modernega človeka? Cerkev naj bi se reformirala, in krščanstvo bi zopet pridobilo duhove!

Cerkve naj se reformira! Naš čas ima druge zahteve, kakor pa jih je imel srednji vek. V religioznem oziru hoče naš čas ponotranjenje brez vnanjih oblik in formul, v socialnem in političnem oziru pa je demokratičen, demokracijo hoče tudi v Cerkvi in tudi v državi noče „vladajoče Cerkve“, marveč le svobodno Cerkev v svobodni državi.

Cerkev se lahko reformira. Ločimo v Cerkvi neizpremenljivo bistvo in menljivo obliko, večno jedro in minljivo lupino, božje počelo in človeški element, božjo ustanovo in časovno vsedlino ali celo navlako človeških slabosti, vero in teologijo, definicije in zmisel definicij! Če Cerkev odkrije modernemu človeku božje bistvo krščanstva, to, kar je v krščanstvu večnega, neminljivega, božjega, bo moderni človek rad odprl srce veri. Saj hrepeni po religioznosti! Vedo ima, a veda mu ne more izpolniti praznote v duši in ne dati zadovoljstva! —

V vsem tem je marsikaj dobrega, marsikaj resničnega. A kdo ne vidi, da so to težki problemi? Moderno človeštvo se je odtujilo krščanstvu. Res, velik del se je odtujil. Toda ali je res Cerkev kriva, ali ni morda neizmerno bolj krivo človeštvo? Ali ni morda bolj kakor reforme Cerkve treba reforme modernega človeštva? In če je res v Cerkvi kaj časovne navlake, ki odbija tudi dobre, kdo naj o tem sodi? ali vsak, komur se zdí? In če bi Cerkev vse odvrгла, kar je v njej časovnega in menljivega, — ko bi to sploh bilo mogoče! — ali bi ne ostalo ničesar več, kar „modernega človeka“ odbija? Kdo pa je sploh ta „moderni človek“? Teh vprašanj se mnogi niti ne zmislijo, marveč kratkomalo zahtevajo: Cerkev naj se modernizira, to hoče naš čas! Nič ne vprašajo, ali ni morda naš čas, zatopljen v materializem, izgubil zmisel za pravo religioznost? ali ga morda ne odbija prav to, kar je najbolj božjega v Cerkvi? ali si ne želi morda, da bi molčala Cerkev ravno o večnih resnicah? Nič ne vprašajo, ali so sami dosti prosti modernih zmot, da lahko mirno in zavestno sodijo, kaj je v Cerkvi bistvenega, a kaj le časovno minljivega? kaj jedro, a kje se začinja lupina? kaj vera, a kje so meje teologije? Kaj je cvetlici bistvo, a kaj je časovna tvorba? Trgajte list za listom, ali ne bodete zamorili rastline, preden bodete odkrili samo, bistvo? Nič ne vprašajo, ali je nje postavil Sv. Duh, da vladajo Cerkev božjo? ali nje poklical Duh božji za apostole-reformatorje? ali imajo tisto močno vero in veliko ljubezen do Cerkve, ki brez nje ni pravega reformatorja? in če jih ni poklical Duh božji, ali ne bodo sejali le nezadovoljnosti, a želi nevere? Prevzeti od modernih idej zablodijo in meneč, da služijo veri, služijo le neveri!

Cerkev naj se modernizira! Ta klic ni nov. Lotilo se je te naloge že mnogo mož, tudi mož slovečih imen — Gibbons, Ireland, Spalding v Ameriki, Blondel, Fonsegrive, Klein, Loisy

na Francoskem, Schell, Müller, Ehrhard na Nemškem, Hügel, Tyrell na Angleškem — a ni mogoče reči, da bi se bili ognili nevarnih zmot. Že pred leti je Cerkev obsodila tak poskus, „amerikanizem“. Tisti, ki so Cerkev res ljubili, so našli stezo iz zmot, tiste pa, ki so bili že preveč prepojeni z duhom sveta, so gnale zmote dalje in dalje. In iz teh zmot se je natekla struja, ki jo imenujemo „katoliški modernizem.“

Katoliški modernizem vleče za seboj vse, kar so znesli zadnja desetletja „reformni katoličani“. Zato je na površju velika zmeda. A povzel je katoliški modernizem poleg vsega še eno najusodnejših zmot nove dobe — religiozni evolucionizem.

V Italiji je predstavnik nove struje *Il Santo*. Pod tem naslovom je napisal katoliški pisatelj Fogazzaro roman, ki je živ izraz katoliškega modernizma. Takoj nato se je osnovala revija „Il Rinnovamento“, ki širi dalje zmedo in zmoto. To revijo je pozdravil nemški filozof Eucken in pozdravili so jo tudi nemški „katoliški reformisti“. Začutili so torej v njej duševno sorodstvo.

* * *

V romanu „Il Santo“ (Svetnik)¹⁾ je poleg „modernega svetnika“ Piera Maironi prvi junak Giovanni Selva. Zaslovel je zlasti, odkar ga je Fogazzaro sam predstavil svetu kot „modernega katoličana“.²⁾ In res je Giovanni Selva oče „modernega svetnika“. Selva je zamislil, kar „svetnik“ ostvarja; Selva je dal ideje, Maironi jim daje življenje. „Kar sem povedal in kar bom povedal — tako mu pravi „svetnik“ na smrtni postelji — to je Vaše.“ In potem govori še enkrat o mistični molitvi, o očiščeni religiji, o religiji, ki ni za otroke . . .

Kakšne vzore in nazore ima torej Giovanni Selva?

Giovanni Selva je seveda moderen duh, s širokimi horizonti, mož prosvitljene vere, ožarjen z milino religiozne izobrazbe. (*Il Santo* 21). Sam osebno sicer ni za praktično delo, a je pisatelj in s knjigami širi svoje ideje. Drugi naj praktično izvršujejo, kar je on zamislil. Selva deluje iz dalje v daljo. Marija d' Arxel, 21 letna deklica, se je zaljubila vanj iz dalje, ko je brala njegovo

¹⁾ Roman je na indeksu.

²⁾ V govoru, ki ga je imel Fogazzaro v Parizu. Govor je objavil „*Demain*“, po njem pa nemški katoliško-reformni tednik „*Das XX. Jahrhundert*“ (1907. Nr. 10, 11).

knjigo o verski filozofiji. Pisala mu je in ga prosila drobne vrstice v odgovor. Giovanni ji je odgovoril, pisal ji je zopet in zopet in nazadnje sta bila 21 letna deklica in sivolasi 56 letni Selva mož in žena. Živela sta v mistični ljubezni. Marija je ljubila v njem njegove ideje in ideale.

Ko nam Fogazzaro predstavi idealna poročenca, pravkar molita: „Njiju ustnice se ne odpro, samo v očeh, široko odprtih in hrepenečih po Neskončnem, se izražajo spoštljivost in žalost in misli, ki se ne povedo, negotova bodočnost, temna vrata, ki vodijo k Bogu . . .“ (Il Santo 38). Tako molijo moderni katoličani. Tudi „moderni svetnik“ moli tako. Ponoči v nevihti kleči Piero Maironi v veliki prirodi. „Čuti, kako se Božje zliva s stvarmi, kako se sam zliva z dušami stvari, kakor glasek v neizmernem zboru, čuti, da je eno z duhtečo goro, eno z blaženim vzduhom! In tako je zatopljen v morje paradiške sladkosti . . .“ (S. 121).

Giovanni Selva torej piše. Napisal je že kritičen spis o stari in novi zavezi in delo o podlagah prihodnje katoliške teologije. Sedaj piše knjigo o „zmislu krščanske npravnosti“. V tej knjigi govori tudi o devištvu. Devišstvo, pravi, je v nasprotju s prirodnimi zakoni, „ker zapira pot možnemu življenju“, vendar mora imeti svoj zmisel. Giovanni sodi, da je devišstvo „skrivnost činitelj v razvoju človeške vrste“. „Heroji odpovedi pripravljajo nevede duhu moč, da ustvari nadčloveka.“ (S. 45).

Seveda se Giovanni Selva vnema tudi za reformo Cerkve. „V Italiji in zunaj Italije, pravi, nas je precej katoličanov, duhovnikov in laikov, ki želimo reformo Cerkve. Želimo reformo verskega pouka, bogočastja, duhovske discipline in tudi vrhovne cerkvene vlade. Želimo jo brez upora; izvrši naj jo zakonita oblast.“ (S. 52). „Obetamo pokorščino . . . če bo le Cerkev prav rabila svojo oblast.“ (S. 59). „Na naših ustnah ih v našem srcu ne bo sovraštva . . . le srd.“ (S. 60.)

V Cerkev se je vselil duh laži. Črko molijo in vsiljujejo odrastlim jed, ki je le za otroke. Ne umejo, da je sicer Bog neskončen in neizpremenljiv, a da si človek mora o njem in o božjih resnicah ustvariti vedno večjo idejo. Vselil se je v Cerkev duh mrtvila. Preteklost obožujejo, ohraniti hočejo, kar se ohraniti ne da. Na indeks devajo knjige naprednega katolicizma. (S. 366 sl.)

Selva snuje zvezo vseh, ki so edini v tem, da je treba reforme. Osnovala naj bi se zveza „svobodnih vitezov

S v. D u h a" (109), ne kak red, zakaj m e n i š k i r e d je v nasprotju z idealom modernega svetnika (109). Selva je pridobil za tako zvezo „katoliških progresistov“ (185), „liberalnih katoličanov“ (189) že več gorečih pridruženecv. Opat Marinier sicer ugovarja, da ni med njimi dosti skupnega za tako „katoliško masonstvo“: „družijo nas le negativne ideje“ (62). Selva odgovarja, da popolnega soglasja tudi ni treba. „Mi vsi smo se združili v tihi molitvi. To kaže, kakšna je naša zveza. Zlo, ki ga zremo v Cerkvi, izvira iz neskladja med neizpremenljivim božjim in izpremenljivim človeškim elementom v Cerkvi, in mi se hočemo združiti v Bogu-Resnici s hrepenenjem, da odpravi to neskladje . . . To zadoščuje.“ (64). Reforma Cerkve bo morala biti globoka. Giovanni Selva in njegov „svetnik“ rada govorita o tem vprašanju v podobah. Cerkev se jima zdi kakor iz tal izvirajoč živ studenec. Na vrhu je luža, umazana in nepitna voda. A kopljite v globočino in našli bote bistro vodo. Obe vodi ste iz istega vira. Tako je v Cerkvi božja Resnica, a na vrhu otemnela, izkvarjena, treba je kopača, a ni vedno hierarhija tisti kopač. Pravijo: Cerkev nasprotuje temu in temu, Cerkev duši to, Cerkev se stara, Cerkev ima Kristusa na ustnah, a ne v srcu. To ne velja, ker hierarhija ni vsa Cerkev. „Cerkev je hierarhija s svojimi tradicionalnimi pojmi, a so tudi laiki, ki so v vedni živi zvezi z dejanskim življenjem in tako vedno reagirajo na tradicijo; Cerkev je uradna teologija, a je Cerkev tudi neizčrpni vir božje resnice, in ta božja resnica reagira na uradno teologijo; Cerkev ne umrje, Cerkev se ne stara, Cerkev ima Kristusa v srcu, Cerkev je vedno delavnica resnice . . .“ „Zakaj hočete iz Cerkve, če vas odbijajo kakšni zastareli nauki nje poglavarjev, kakšni odloki rimskih kongregacij, kaka navodila papežev? . . .“ (293). Giovanni Selva ima tudi o veri svoje misli. Nikdar ne govori o razlikah cerkva, o Credo te ali one cerkve, ampak on le odpira formule in kaže, kako posije iz njih velika luč, če se odpro na neki poseben način. Harnack govori o katoličanstvu nepristransko in s poštenim namenom, a ga ne pozna, pravi Giovanni. Misli, da je katoličanstvu bistveno, kar je le vnanja in izpremenljiva plat. Vzemite nagnito marelico! Gnila je, bote dejali. A kdor pozna marelice, jo bo vzel, tudi če bi bila vsa gnila, vzel bo iz nje nesmrtno koščico, vsadil jo in pognalo bo mlado drevo, polno svežega sadja! (277). So ljudje, ki jih žene srce h Kristusu, a katolicizem jim je zoprn.

Tem je treba pokazati, kaj je katoličanstvo zares, kaj je njega živo bistvo, a kaj so le človeške oblike, ki ga kaze, oblike, ki so izpremenljive in se bodo tudi izpremenile pod vplivom notranjega božjega počela v zvezi z zunanjimi vplivi, z vplivi vede in javne svesti. (307).

Celo Boga lahko kdo taji, ne da bi bil ateist, brezbožnik, ki bi zaslužil večno smrt; „če namreč zanikuje Boga, kakoršnega mu predstavljajo, v obliki, ki nasprotuje njegovemu umu, a ljubi Resnico, ljubi Dobro, ljubi ljudi in izvršuje to ljubezen.“ (235).

Taki so nazori Giovanni Selva. In kakor rečeno, Fogazzaro pravi, da je Giovanni Selva „moderni katoličan“. „Jaz sem se mu izmislil le ime, a on živi, misli in dela na Francoskem, Angleškem, Nemškem, v Ameriki in Italiji. Nosi sutano, uniformo, svršnik. Nastopa na vseučiliščih in se skriva po semeniščih. Bojuje se po časnikih, moli po samostanskih samotah; redko pridiguje, a vedno predava. Je ekseget in zgodovinar, teolog in učenjak, častnikar in pesnik . . . Vzora sta mu Vincenzo Gioberti in Antonio Rosmini. Politično pa je častivec genialnega Cavourja in Cavourjeva sloveča formula: ‚svobodna Cerkev v svobodni državi je tudi njegov evangelij.‘“

* * *

Komu se bo morebiti vse to zdelo celo lepo, kaj še le zmotno! In zares tiči že v tem nevarnost katoliškega modernizma. Na videz hoče le dobro. Saj govori tako lepo o religiji in Cerkvi! Govori tudi prezirljivo, a le o „izrastkih“ na drevesu krščanstva: o tiraniji laži, o formalizmu molitve, o malikovavstvu črke, o praznoverju čudežev . . .

To je videz. Sploh je značilna modernizmu neka zmeda. Polno blestečih fraz, nekaj meglen idealizem, časi tudi malo sentimentalizma. Opat Marinier pravi, da je katoliški modernizem nekaj „racionalizem prevlečen z misticizmom (Il Santo 412). O „modernem svetniku“ pa je dejala njegova bivša prešuštna ljuba Jeanne, da tiči v njem nekaj požensčenega, feminilnega, nekaj „mističen hysterizem“. (S. 17.) Pravo bistvo katoliškega modernizma pa s tem še ni označeno. Na dnú katoliškega modernizma tiči – religiozni evolucionizem.

Če se postavite na stališče religioznega evolucionizma, takoj umejete, kaj hoče Giovanni Selva, sicer vam pa zvene na uho le prijetne fraze brez pravega zmisla.

Kaj je religiozni evolucionizem? Evolucionizem, prenešen na versko polje.

Osnovna dogma evolucionizma je relativnost resnice. Resnica, pravijo, ni nič stalnega, ampak je v vednem razvoju. Mi le iščemo resnico, mi se le bližamo resnici. Vsaka doba, vsaka faza, vsak moment v neprestanem razvoju človeštva ima svojo resnico. To se pravi: v vsaki dobi, na vsaki stopnji kulture človeštvo po svoje pojmuje resničnost. Med tistim pojmom in resničnostjo nikdar ni enačbe; tako je pojem le bolj simbol resničnosti, kakor nje pravi izraz. Vsa naša resnica je relativna; je le naš način pojmovanja, in vsaka doba ima svoj način pojmovanja. Človeška misel se vedno razvija, in vsaka stopnja, vsaka faza v tem razvoju je nov način pojmovanja, je resnica, a le z ozirom na tisto stopnjo razvoja; je resnica, a resnica, ki jo bo nova doba drugače pojmovala; je relativna resnica.¹⁾

Če prenesemo to moderno teorijo na versko polje, dobimo dogmatični simbolizem. Tudi dogme, pravijo, niso nič drugega kakor relativni izraz nedosežne božje resnice. Kakor ima človeštvo v vsaki dobi svoj način pojmovanja, tako tudi v vsaki dobi na svoj način pojmuje božjo resnico. Ker pa človeštvo napreduje, ker se človeška misel razvija v smeri proti višku, zato mora napredovati tudi način, kako pojmovati božjo resnico; dogme se morajo izpreminjati. Tako tudi dogme pravzaprav niso drugega kakor simboli resnice, podobe, nedostatni znaki za nedoumno in nedosežno božjo resničnost.

Ali so dogme lahko zmotne? Vsa resnica je relativna, zato je vsaka dogma za svojo dobo resnična; seveda bo druga doba drugače pojmila isto resničnost in med pojmi različnih dob je lahko nasprotje; dogma za svojo dobo ni zmotna, a zmotno bi bilo, ko bi kdo v drugi dobi še tako pojmoval resničnost.

Če izvedemo iz te teorije vse posledice, pridemo do nekega verskega indiferentizma. Vsaka religija je dobra, saj je le neka faza v razvoju človeštva, in v kaki dobi na gotovi stopnji kulture v določenem narodu druga religija celo mogoča ni. Božja resničnost je nedosežna, človeštvo jo izkuša zaman doumeti, vsak človeški pojem je le simbol neskončne resničnosti in tako enako resničen in enako zmoten. Religiozni evolucionizem ne zameta krščanstva. Krščanstvo je eden najlepših cvetov človeške

¹⁾ Primeri v „Času“ zv. 4. članek: Kaj je resnica?

misli. A kakor vlada zakon evolucije vsepovsod, tako vlada tudi v krščanstvu. Iz vrst se razvijajo višje vrste, iz človeka se bo razvil nadčlovek, iz nižjih religij se razvijajo in se bodo razvijale vedno višje religije. Tudi v krščanstvu se vrši ta razvoj. Religija bodočnosti bo nova faza v razvoju krščanstva. Eucken napoveduje nekak monizem, ki bo sinteza panteizma s historično-krščanskim dualizmom.

To je kratka teorija religioznega evolucionizma. Ta teorija, pravimo, tiči tudi na dnū katoliškega modernizma. Le premislite še enkrat, kako govori Giovanni Selva o Cerkvi in veri, o formulah in večnem jedru, o vplivu vede in javne svesti na cerkvene nauke! Kot religiozni evolucionist se Giovanni Selva ne briga za Credo. Formule so formule, on išče v njih le božanskega jedra, a zakaj ne bi moglo tudi v nasprotujočih si formulah tičati isto jedro?

Zato Giovanni Selva tako simpatično govori o Harnacku. Harnacku je vse bistvo krščanstva zavest o božjem očetovstvu. Mi smo otroci božji — to je ves evangelij, vse drugo je evangeliju tuje. Ker pa Harnack misli, da spadajo k bistvu katoličanstva tudi dogme o grehu in odrešenju, o Kristusu-Bogu in sv. Trojici, o sodbi in večnem življenju, zato zameta katoličanstvo in Cerkev. Giovanni Selva jako laskavo govori o Harnacku, samo to pravi, da Harnack ne pozna bistva katoličanstva. Kot religioznemu evolucionistu so namreč Selvi vse te dogme le „formule“, ki jih je treba „na poseben način odpreti“, in pokaže se, da je Harnackov evangelij tudi katoliški evangelij.

Zato je dejal Il Santo, da človek lahko celo Boga taji, ne da bi bil ateist. On taji le vašega Boga, vaš način pojmovanja! Vaš simbol o božji resničnosti njegovemu duhu, njegovi mentalnosti nasprotuje in zato mora imeti njegova religija druge simbole. V pariškem govoru pa je Fogazzaro v imenu „modernega katoličana“ Giovanni Selva kar naravnost proglasil religiozni evolucionizem kot naziranje katoliškega modernizma! „Med versko resnico in znanstveno resnico, je dejal, je tajno sorodstvo. Če izročena verska resnica pride z dokazano znanstveno resnico v nasprotje, odtegne le tej jedro in sok in se z njim obogati. Človeška lupina božje resnice se razpoči in odpade, živa vera, oproščena izmrle skorje, pa raste dalje in se uravnava po novih zahtevah človeškega mišljenja. Nje podoba je svetlejša in svetlejša, vedno bližja pravi vsebini božje resnice. Naloga

naprednih katoličanov je, pripravljati te meje in potegniti konservativce za seboj." S temi besedami je nekoliko poetično izražen pristni religiozni evolucionizem. Le tako je tudi mogoče umeti, kar piše nova revija katoliškega modernizma, »*Il Rinnovamento*«. Njen ideal je le „iskati resnico“, „resnico brez mej“. „Zbuditi hoče speče, da vržejo proč maske pred sodkov, da raztrupajo formule, v katerih so našli mir, ki je le sen, da gredo prek vsega, kar so podedovali, do prvih virov, naravnost k luči, od mitov k božanstvu... Naše religiozno naziranje ne pozna dogmatizma, noče nič definitivnega... Krščanstvo je v vednem razvoju in vedno odmeta stare oblike in si stvari nove... Med resnico in zmoto ni prave meje, tudi v negacijah je resnica, tudi v mnogih dušah, ki dvomijo... Na sveti gori (resnice) še ni nihče počil...“¹⁾

Iste ideje se širijo po Nemškem in nekoliko že tudi po Češkem. „Das XX. Jahrhundert“ oznanja „germanski katolicizem“. In kakšen naj je ta? Zmisel krščanske religije, pravi, nam more odpreti le veda. „Die Wissenschaft allein ist der Gott der Erkenntnisse und der Beweise.“ „Dogme niso nič absolutno veljavna. Zato se moramo pridružiti onim, ki iščejo. Kopati moramo, ne sanjati... Nemški protestantizem je bil lučnjak in vodnik v najtemnejšem času, vendar ne moremo prestopiti v protestantizem, ker bi le zamenjali eno okamenino z drugo. Naj nas je vzgojil blagoslov duhovnikov ali Lutrova beseda, naj so nas vodile Mojzesove postave ali Buddhove poti: če se očistimo z vodami resne neustrašene vede, če oživljamo svojo osebnost na svetem Bogu in Očetu, smo katoliški in Cerkev nas mora rada ali nerada sprejeti za svoje. Tako bo mati vseh, ki iščejo in romajo, ki hrepene in blodijo, vseh, ki jih ne sprejme nobeno občinstvo okorelih formul...“²⁾

* * *

To je katoliški modernizem. Osrednja zmota vsega je religiozni evolucionizem. Modernisti so izgubili pravo doumevanje krščanstva, krščanskih dogem, Cerkev in hierarhije. Spustili so se po vplivu modernih protestantov na pot subjektivizma in sedaj se ne morejo več ustaviti. Vse se jim melje pod nogami in nikjer ni trdnih tal. Ker hočejo še ostati katoličani, govore še o Cerкви

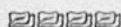
¹⁾ Cf. La Civiltà Cattolica 1907. vol. I. 798 sl. (qu. 1362).

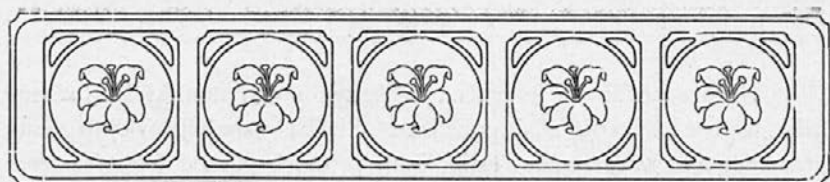
²⁾ Das XX. Jahrhundert (1907) Nr. 17.

in Kristusu, morda tudi še mislijo, da je njih Cerkev katoliška in njih Kristus krščanski, a v resnici so njih besede brez zmisla. Dogme so jim le izpremenljivi simboli, le časovne oblike božje resničnosti. Potemtakem bi bile tudi dogme o Kristusu in Cerkvi le simboli, le oblike nepoznane resničnosti. Pravzaprav — ali je tudi tista resničnost kaj več kakor le prazna umisel (fikcija)? Modernist bo težko odgovoril da. Kako naj vemo, da je sploh kaka nepoznana božja resničnost, če je res vse naše spoznanje le relativno?

Modernisti se gotovo še zavedajo ne, kako usodni zmoti so se vdali. Ko bi njih delo uspelo, bi bilo tam, kjer bi uspelo, — uničeno krščanstvo! Saj krščanstvo brez Kristusa-Boga, brez dogem, brez Cerkve ni več krščanstvo! Katoliški modernizem je velika nevarnost. Zato je izpregovoril o njem že tudi prvoučitelj krščanstva. 17. aprila t. l. je izpregovoril Pij X. zbranim kardinalom: „V silno resnih časih živimo. Ne mislim na preganjanje Cerkve v Franciji — kri mučencev je seme kristjanov! — ampak v miru je grenkost Cerkve najgrenkejša: mislim na tisti strašni boj, ki izhaja iz zablode d u h o v. Krivo umevajo nje nauke in ponavljajo klic upora, vsled katerega so bili izgnani uporniki iz neba. In uporniki so oni, ki izpovedajo in širijo pod dvoumnimi frazami strašne zmote o evoluciji dogem, ki govore, da se treba vrniti k čistemu evangeliju, t. j. k evangeliju, očiščenemu teoloških razlag, definicij cerkvenih zborov... Govore o osamosvoji od Cerkve... Govore, da se treba prilagoditi novim časom, zlasti pa oznanjati ljubezen brez vere, ljubezen polno nežnosti za brezverce, ki pa utira vsem le pot večne pogube. To ni herezija, a je jedro in strup vseh herezij! Cilj je: porušiti temelje vere in uničiti krščanstvo! Dà, uničiti krščanstvo! Sv. pismo tem modernim heretikom ni več čist vir vse verske resnice, ampak navadna knjiga. Inspiracijo priznavajo le za dogmatične nauke, a še té po svoje umevajo. Kritična veda je nad teologijo in teologija nje sužnja. Z ozirom na cerkvena izročila je vse relativno in izpremenljivo, avtoriteta sv. očetov brez pomena. Te zmote širijo v brošurah, revijah, celo po romanih; ovijajo jih pa v temne fraze, da se lahko vedno umaknejo, če jih hoče Cerkev obsoditi, in da tem lažje slepe in love brezskrbne ljudi.“

To je po sodbi samega Pija X. — „katoliški modernizem!“

OBZOR.

Oglejska bazilika.

Poroča Josip Dostal, kn. šk. tajnik (Ljubljana).

Starodavni spomini vežejo naše ljudstvo na Oglej. Oglej je bil eno izmed prvih žarišč, odkoder nam je zasijala luč sv. vere. A starega Ogleja ni več. Le še veličastna bazilika priča o nekdanji slavi. Stoletja so zarisala vanjo svoje sledi in kdor ume te sledi, temu se odkrije zgodovina dolgih dob.

Posnemimo glavne podatke o znameniti oglejski stolnici po monumentalni knjigi: *Lanckoroški, Der Dom von Aquileja*.

Knjiga, s kakoršno se more ponašati le malokatera druga stavba, je sad večletnega raziskavanja in proučavanja oglejske bazilike. Glavno delo pripada profesorju Georgesu Niemannu, ki je kot arhitekt popisal stavbo, in profesorju bogoslovja na dunajskem vseučilišču dr. Henriku Swoboda, ki je opisal zgodovino stolnice.

Bazilika ima tri ladje in prečno ladjo; na zunaj je prav priprosta brez arhitektonskega okrasja. Zidana je iz opeke, ometana; prav neznameniti ločni friz in podporniki, ki ojačujejo zidove stranskih ladij, so edini arhitektonski členi na zunaj. Vendar je ves vtisk mogočen; široka stavba, poleg nje pa prosto stoječ zvonik 73·34 m visok, spodaj širok 11·95 m. Cerkev je orientirana, os nagnjena 10° proti severu. Če stopimo po stopnjicah navzdol v cerkev, takoj zapazimo, da tu ni enotnega sloga. Tu najdemo starokrščanske ostanke, dalje romanske, gotske in zgodnjerenesanske elemente združene v celoto. Vse to pa ne moti, vse je harmonsko; mnogovrstnost ne kazí umetniškega vtisa. Dve vrsti po deset ne popolnoma enakih stebrov s kapitelji korintskega značaja, z gotskimi loki zvezanih, nosita prazne stene, ki imajo visoko zgoraj okna. Oko hiti skozi srednjo ladjo naravnost proti visokemu prezbiteriju z dvojnimi stopnjicami.

Nenavadno široka je prečna ladja, zelo široki stranski ladji. Stene ladij so brez slikarij, zdaj pobeljene. Stavba napravlja vkljub temu prav mogočen vtis, vzrok: veliki jasni prostori, povsod lepo razmerje.

Pod visokim prezbiterijem je kripta, v katero vodijo dvojna vrata, ob straneh stopnjic prezbiterija.

Mere bazilike so naslednje: srednja ladja široka 12·70 m, vse tri ladje 29·20 m, dolgost bazilike 65 m, prečna ladja 42·50 m in širokost 9·30 m. Tlak stranskih ladij je nekoliko višji kot srednji, prezbiterij leži 2·34 m višje kot srednja ladja. Srednja ladja je visoka ob steni 17·70 m, v sredi 21·50 m, stranski sta visoki 9 m. Stebri v ladji so visoki 5·60 m. Neenake so njih baze, tudi kapitelji so površno izdelani po rimsko - korintskem zgledu. Lepša je oblika kapitelja, ki služi zdaj kot kropilnik.

Pri zidovju oglejske bazilike razločujemo lahko tri periode, če odvezemo nekaj starokrščanskih in zgodnje srednjeveških ostankov.

Prva doba. Sezidanje stolnice v dobi patriarha Popona (1019 – 1045). Posvečena je bila 12. julija 1031.

Druga doba. Zopet sezidana po potresu (1348) od patriarha Markvarda (1365 – 1381).

Tretja doba. Olepšanje prezbiterija v 15. stoletju.

Bazilika, kakor jo danes vidimo, je v načrtu Poponova, prezidana pa po Markvardu. Iz Poponove dobe so ostali stebri s kapitelji v ladji. Gotski arkadni loki, slopi na križališču in ob stenah, so iz 14. stoletja iz dobe Markvardove. Križiščni slopi imajo bogate kapitelje, ki kažejo beneški vpliv. Delo te dobe se vidi celo pri okrašenju nekaterih poponovih stebrov (okrašen abakus). Prvotni romanski poponovi dobi pripada tudi apsida in še nekatere posameznosti, zlasti dva stebra konec stranskih ladij proti prečni ladji. Jako zanimiva sta tudi dva stebra iz cipolino - marmorja v zgornjih koncih prečne ladje, ki sta gotovo delo zgodnje srednjeveške umetnosti. Starejši deli so še ostanki pregraje, ki stoji zdaj na južni strani prečne ladje. Bogato okrašene plošče (vzhodni značaj bizantinski) kažejo na čas longobardske dobe. To je bila gotovo ograja prezbiterija.

Najvažnejši del poponovega zidovja je apsida. Znotraj je s tangentami podaljšan polukrog, čegar premer je le malo manjši kot srednja ladja. Kjer se apsida končuje (odpira proti ladji), stojita dva antične stebra s krasnima kapiteljema.

Oprava prezbiterija: stara škofovska katedra, sestavljena iz starokrščanskih in poznejših členov. Sedeži (subsellia) duhovnikov so zdaj

pokriti z lesenimi klopimi. Tlak je mozaik iz raznih dob. Marmornat veliki altar (zgodnja renesansa) je bil postavljen l. 1495, takrat je bil tudi prezbitarij predelan. Krasne stopnjice in jako lep srednji del (pergamo) kaže najlepše marmorno delo one dobe. Pod tem pergamo je „fenestella confessionis“, okno v kripto. Levo in desno krilo prezbitarija, ki sega daleč v ladjo, pa ni več tako lepo izvršeno. Južno krilo ima oltar s ciborijem.

V baziliki so razne zanimivosti. Okrogla stavba (romanska) v levi stranski ladji je božji grob. Zanimivi so dalje razni stari ostanki altarjev, sarkofagov itd.

Najstarejši del bazilike je brezdvomno kripta; tu je vse iz zgodnje srednjeveške dobe, morda je celo polukrožna apsida iz predpoponovega časa. Kripta meri na širino 10·60 m, dolga je 9·50 m. Dve vrsti po troje stebrov jo delita v tri oddelke. Kapitlji stebrov kažejo na predromansko dobo, na dobo karolinško.

Če preidemo na zgodovino bazilike, nastane vprašanje, kako je pa zrastle tu tako znamenite cerkev. Na temelju zgodovinskega opisa in rekonstrukcij prof. dr. Swoboda si predočimo sledeče:

Pred baziliko stoji priprosta stavba, skoro že razvalina, baptisterij, krstišče. Pred njo je pravokotno podolžna obokana stavba, imenovana „chiesetta dei pagani“. Baptisterija (13·75 m) ni več mogoče rekonstruirati, gotovo pa je, da stoje sedanje stene na starorimskih temeljih. Tu imamo torej predkrščansko stavbo. Zunaj je bila kvadratična, znotraj osmokatna s štirimi dolbinami. Čudno je pri tej stavbi to, da je v osmokatnem prostoru šest stebrov okrog nekdanjega vodnjaka (piscine) baptisterija. Ko so zidali krstišče na razvalinah stare stavbe, so ohranili tloris z dolbinami, drugo so pa namenu primerno uredili, zidali piscino, postavili šest stebrov. Hkrati z baptisterijem je nastal atrij, prostor med baziliko in baptisterijem (prva krščanska doba), ki se je zlasti dobro ohranil (mozaiki) v južnem delu. Opomniti treba, da je najstarejši predkrščanski tlak 2 m pod mozaiki atrija. Kopal se je tudi na severni strani (na grobišču) in našli so 1·00—1·50 m globoko dveh stebrov in ostanek mozaika. Kopali so dalje in sicer 20 m na široko, pa so odkrili tloris bazilike ali morda dveh lop, ki sta oklepali odprt prostor. Na dan je prišlo celotno 13 temeljev za stebre. To je bila važna najdba. Stebri so stali narazen 4·70 m, srednja ladja široka 17·75 m, cela širina bazilikalne stavbe 31 m. Tudi v stolnici se je našlo več tlakov, 0·85 m pod sedanjim tlakom krasen mozaik z ribami.

Kaj more iz vsega tega za zgodovino bazilike slediti? Bazilika kaže starokrščanske sledove (tloris). Najvažnejše pa je vprašanje: odkod kripta, ali so si jo izmislili? Zgodovina krščanskih stavb (Rim, Sv. Peter, Sv. Pavel, S. Lorenzo, S. Petronilla, Jeruzalem itd.) nam pove, da so zidali bazilike na krajih, posvečenih vsled posebnih spominov. Kako je bilo v Ogleju? Kolikor se more sklepati iz izkopin, so stale na kapitolskem trgu, kjer je zdaj stolnica in trg, v času Rimljanov krasne stavbe, privatne in sakralne. Priča temu velik odvodni kanal, 3 m pod sedanjim tlakom 1·60 m širok. Kake stavbe so tu stale, se zdaj še ne da razvideti. Kjer stoji sedanji prezbiterij, je bila skoro gotovo starorimska sakralna stavba, tempelj. Sedanja kripta stolnice je četveroogлата stavba, ki ni bila sezidana kot kripta. Zidovi so v temeljih iz starorimske dobe. V legendah oglejskih svetnikov Hrisogona, Anastazije, Kancija, Kanciana, Kancianile, Prota, Hilara (282 — 284), Taciana, Feliksa, Larga, Dioniza je vedno govor o ječi. O sv. Mohorju in Fortunatu pripoveduje legenda, da sta bila obglavljena v ječi, pokopana pa zunaj obzidja. Škofje, ki so bežali pred Atilo, so sezidali stolnico na Gradežu na čast sv. Evfemiji, torej svetnici iz cikla Mohorjeve legende. Ustno sporočilo pa je takrat gotovo živelo od roda do roda. Če se naslanjamo na legendo tedaj imamo v kriпти ječo sv. Mohorja in Fortunata. Kraj mučenstva — cerkev, kakor dan smrti — praznik. Da je bilo krščanstvo v Ogleju že zgodaj znano in utrjeno kažejo izkopine, krščanski spomeniki, ki se časovno neposredno dotikajo starorimskih spomenikov.

Pri zidanju prve stolnice so porabili starejše zidanje (event. sodno stavbo in ječo), sedanjo kripto. Baptisterij — starorimska stavba, vendar ne najstarejše dobe, ampak iz 2. ali 3. stoletja po Kristusu — je tudi kraj lepih spominov. V Hilarovi legendi se pripoveduje, da je dal praeses Beronius privedi škofa Hilara v tempelj Herkulov. (Acta mart.). Prva oglejska stolnica (sredi 4. stoletja) bi bila torej sezidana na kraju važnih spominov lokalnih svetnikov. Še zanimivejša postane vsa zgodovina, če pogledamo baziliko na severu tik sedanje (ločil jo je le širok hodnik). Tu se je našel mozaik z napisom: Felix hic crevisti hic Felix. Ni izključeno, da je bila tu Feliksova stavba (Feliks, kristjan, somučenec škofa Hilarija). Če je to istina, tedaj so bile prve krščanske stavbe tukaj že razrušene za časa Diokleciana.

V Konstantinovi dobi sta bili mogoče dve baziliki. Oglej je bil za Rimom po ugledu prvo mesto v Italiji. Vzrokov in zgledov za zidanje v Akvileji ni manjkalo. Rim, Sv. Peter, Sv. Pavel, Lateran, Jeruzalem, Carigrad.

Dandolo pripoveduje, da je v Ogleju škof Agapit (319) začel zidati cerkev. Fortunacian (347–369) je nadaljeval stavbo. Leta 381 je bila stolnica po večjem dovršena; zbor v Akvileji v dobi sv. Valeriana (369–389) „in ecclesia considentibus“ (zoper Paladija in Sekundiana).

Sv. Ambrož. — Hromacij (389–407) je morda stolnico okrasil. Kako krasno je moralo tu biti, zlasti, če sta bili res dve baziliki, v tem starokrščanska umetnost nima drugod primere.

Za nadaljnjo stavbo je bila kripta srce, ki je iz njega izšlo vse življenje. Če je bila ta kripta tribuna starorimske sodne bazilike iz prve dobe cesarjev, je to za vso nadaljnjo zgodovino velike važnosti.

Poglejmo v dobo po Atili. Akvilejo so sicer spet sezidali, toda prejšnje slave ni več bilo, tudi varnega bivališča ni več bilo. Skozi Oglej je vodila pot v Italijo. Škof Marcelin je sezidal cerkev, najprej pa restavriral baptisterij. V tej dobi grški vpliv (Narzes, 551); radi tega ravenski kapitelji v prečni ladji. Potem pride doba Longobardov (568); morda stolnica spet razrušena. Oglej zapuščen, dvigal pa se je Gradež, kjer je bila stolnica dokaz skoro orientalske krasote. V sedmem stoletju nastane razkol. Leta 628 je škof Primigenij gradeški odnesel ostanke sv. Mohorja iz groba v Ogleju.

Karolinška doba. Pavlin je postal 787 patriarh oglejski. Iz karolinške dobe je morda okrogel zid v kripti, iz te dobe tudi „longobardski“ ostanki pregraje. Nova doba se prične s Poponom. Hotel je staro Akvilejo spet dvigniti. Zato se je lotil zidanja stolnice. Tloris je ostal stare cerkve. Na praznik sv. Mohorja in Fortunata (12. julija¹⁾) je posvetil Popo novo baziliko. Kakšna je bila? V bistvu taka, kakor jo vidimo danes, le mesto lesenega oboka (16. stoletje) je bilo videti prosto strešno ogredje (kakor na Gradežu) ali raven lesen strop. Vtisk Poponove stolnice je še popolnejši, odkar so leta 1896 odkrili stare freske v apsidi. Te slike so bile skoro gotovo pripravljene za konsekracijo leta 1031.

V konhi je v sredi podoba Matere božje z Jezusom v mandorli, v štirih ogljih simboli evangelistov. Na desni od Marije je sv. Marko, na levi sv. Mohor, poleg sv. Marka Hilar, Tacian, med Hilarom in Tacianom Popo, med Markom in Hilarom podoba neznane osebe, morda koroški vojvoda Adalbero. Poleg sv. Mohorja je sv. Fortunat, dalje sv. Evfemija, pred sv. Mohorjem mladenič, po napisu Henrik, poznejši cesar, med sv. Mohorjem in Fortunatom nemški cesar Konrad II.,

¹⁾ Napis o konsekraciji pravi sicer 13. julija, kar bo najbrž napaka.

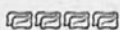
poleg sv. Evfemije pa cesarica. Friz (človeške glave in voli) loči zgornjo skupino od spodnjega dela, kjer je naslikanih šest podob (prej jih je bilo osem). Posebno čudno je pri teh slikah, da imajo podobe dvojno različno obleko, zgornji del drugačen kakor spodnji, tudi se ne ujemata ta dva dela v risariji. Kaj je temu vzrok? Prof. dr. Swoboda meni, da sta delala to dva slikarja istodobno, eden od zgoraj eden od spodaj, pa nista prav skupaj prišla.¹⁾

Zgodovinsko važne so tudi slike o kriпти; predstavljajo Marijino življenje, legendo sv. Mohorja; druge so dekorativne in ostale svetne vsebine (vojska). Po času jih je uvrstiti v 11. stoletje in deloma v sredo 12. stoletja. Kar je v apsi slikano reprezentativno, to pripovedujejo slike v kriпти na zgodovinski način. Morda je dovršil olepšanje kripte patriarh Pelegrin (1132–1161), čigar nagrobni kamen je tik pred fenestello confessionis.

Dve sto let je stala bazilika Poponova, pa so se jele kazati poškodbe. Medtem se je še sezidala kapela Torreanov (1298). Leta 1348, 25. januarja je bil hud potres, cerkev je neizmerno trpela. Nekaj let je bilo vse zapuščeno. Šele Markvard (1365–1380) se je lotil zidanja. Stara oblika se je sicer povsem ohranila, pa treba je bilo mnogo rekonstruirati. Ostali so stari stebri v ladji, vendar je zid, ki ga nosijo na gotških lokih nov, novo je ornamentiran abakus pri stebrih (podobe in listni ornamentí beneško-gotske dobe), novi so bili slopovi v križišču, tudi podporniki zidov stranskih ladij so iz te dobe. Markvard je zadnji, ki je zidal pri baziliki.

V 15. stoletju so olepšali prezbiterij, namreč dekan in kapitelj. Lepe so renesanške oblike pri ograji prezbiterija. Iz te dobe je tudi veliki altar (1495); ima pa vrhno ploščo (mensa) še ono, ki jo je konsekral Popon. Krasna je slika za velikim altarjem; slikal jo je Pellegrino da San Daniele (1526).

Če še omenimo, da sta stebra na grobišču južno od stolnice iz Poponove dobe (ostanki patriarhalne palače) in da je tudi zvonik v spodnjem delu Poponov, dovršen pa je bil šele leta 1549, smo se spomnili vseh znamenitosti. Kar se tiče arheološkega raziskavanja, seveda ni še vse gotovo, treba bo na podlagi dosedanjih uspehov še nadaljnjih odkritij čakati, preden se bo pokazala določna slika vse prezanimive zgodovine oglejske bazilike.

¹⁾ Lanckoronski, Der Dom von Aquileja. Str. 85.

NOVE KNJIGE.

Alois Lang: Jacopone da Todi, blázen pro Krista. Studium. Moravská Ostravá 1906. Str. 94. Cena K 1,10.

Človek bi mislil, da preteklost ni poznala tako čudaških umetnikov kakor so nekateri moderni, v katerih se kulturno prenasičenje in kulturna rafiniranost združuje s hrepenenjem po preprostosti in naivnosti v izražanju, hlepenje po originalnosti z željo po skromni preprostosti. A slavni srednjeveški pevec nesmrtné sekvence „Stabat Mater“ ima marsikaj sorodnega z modernimi pesniki, marsikaj, kar mika in zanima modernega literata. Zato se ne čudimo, če je v skrajno moderni zbirki „Studium“ (gl. „Čas“ 238) v moderni opravi izšla tako lepa študija o blaženem pevcu iz srednjega veka.

Al. Lang (doktor bogoslovja) je znan po svojih študijah o modernih pesnikih, priobčenih v „Novem Životu“. To je mož širokega obzorja s finim estetskim čustvom, ljubitelj moderne in srednjeveške poezije, sposoben, da se poglobi v poezijo in značaj tudi najbolj originalnih pesnikov. Zato je tudi originalnega Jacopone da Todi tako lepo popisal in se znal tako lepo vglobiti v njega čudovito poezijo. Za životopis je večinoma uporabljal L. Waddinga „Scriptores Ordinis Minorum, Roma 1650“ in „Le poesie spirituali del B. Jacopone da Todi, con le scolie et annotazioni di fra Tresatti. Venetia 1617.“ Tako je sestavil študijo, ki ni navadna biografija, iztrgana iz konteksta dotične dobe, ampak živa slika iz druge polovice XIII. stoletja.

Kdor bi čital samo suho biografijo Jacopona, ta bi težko vedel, ali ima opraviti z navadnim pustolovcem ali s ponižnim spokornikom, z norcem ali s svetnikom, s fanatičnim flagelantom ali s svetim redovnikom. Kdor se pa poglobi v dušo in poezijo tega čudovitega moža in njegovo sliko gleda v okvirju njegove dobe, ta bo občudoval globokost tega značaja, svetost njegove duše, čarobnost njegove poezije. Tako si je tudi A. Lang prizadeval, da ne raztrga „pesniškega ogrinjala, ki ž njim srednji vek odeva svojega ljubljenca in ki skozi nje proseva zagonetna krasota svete duše“; poskusil je „v okvirju tega legendarnega ozračja nagledati se krasne duše srednjeveškega pesnika“ (94).

V drugi polovici XIII. stoletja se je v Italiji duševna in materialna kultura dvignila do nepričakovane višine; kakor sicer sta tudi takrat razkošnost in razuzdanost spremljali nenadni kulturni razvoj. Posvetni duh je silil v cerkev, med duhovščino in v samostane. Tam zunaj kulturnih središč se je pa zbudil navdušen odpor proti razkošju in vsi posvetni ničemernosti. Takoimenovani flagelanti so hodili po vaseh in mestih in ljudi z besedo in z zgledom pozivali k pokori; „spiritualisti“ so poskušali po svoje reformirati samostansko življenje. V tej dobi flagelantov, pri katerih je včasih težko določiti mejo med sanjarskim fanatizmom in sveto gorečnostjo, je Jacopone da Todi (1278) nekega dne potrkal na vrata minoritskega samostana in prosil za vzprejem v samostan. Menihi so se ga branili, ker je bil v vsej okolici znan kakor norec. Da bi minoritom pokazal svoje duševno stanje in značaj in bistvo svoje blaznosti, je napisal dve pesmi: eno latinsko („Cur mundus militat“) in eno v domačem narečju („Udite nova pazzia“ – „Poslušajte novo blaznost“). Prva je nekak odmev Salamonove „ničemernosti nad ničemernost“, druga je pa izliv originalnega pesnika, ki se je naveličal razkošja in učenosti. „Pošteni in odkriti razum si sam najde pravo pot; in brez umetne filozofije pridem k nebeškim višinam. – Slavo svojo zapuščam oslom, naj o nji pojejo. Za modrega imam tistega, ki razume mojo blaznost. Življenje po evangeliju kaže pot v nebesa; to sem si izvolil, po nji pojdem k nebeškim višinam“ – tako med drugim poje Jacopone. Sedaj je bil sprejet v samostan; tam je živel življenje spokornosti in svete poezije. Zložil je mnogo tako krasnih pesmi, da se po pravici prišteva med največje pesnike vseh dob. Najlepše njegove pesmi opevajo ljubezen do Boga in Jezusa Kristusa; te pesni so najbolj neposreden izliv srca, ki žari in se topi v ljubezni božji. Višek poezije tega „mučenca ljubezni“ je najbrže dolga pesem „Amor di charitate“. Ljubezen – tako poje – ga je tako ranila, da živ umira ljubezni, ljubezen ga dela blaznega, čuti ga zapuščajo. V ognju ljubezni preroben gleda v obličje Kristusovo, vanj se izliva, z njim kraljuje in njega objema.

Amor, amore, che sí m'hai ferito
 altro che amore non posso gridare.
 Amore, amore, teco sono unito
 altro non posso che te abbracciare.
 Amore, amore, forte m'hai rapito.
 Lo cor sempre si stende per amare.
 Per te voglio spasmare,
 amor ch' io teco sia.
 Amor per cortesia,

fammi morir d'amore. — — —

Amor, amore, grida tutto l' mondo,

amor, amore, ogni cosa clama,

amor, amore, tanto se' profondo.

Chi più t'abbraccia, sempre piu t'abrama. — — —

Amor, amor, Jesu desideroso

amor voglio morir te abbracciando.

Amor, amor, Jesu, dolce mio sposo,

amor, amor, la morte t'adimando.

Amor, amor, Jesu, si diletto.

Tu me t'arendi in te transformato,

pensa, che cio vo pasmando,

non so amor o' mi sia,

Jesu, speranza mia

abissami in amore.

„O ljubezen, ljubezen, kako si me rañila, ne morem drugače kakor o ljubezni klicati. Ljubezen, ljubezen, s teboj sem združen, ne morem drugega kakor tebe objemati. Ljubezen, ljubezen, silno si me zanesla. Srce se mi vedno razširja v ljubezni. V tebi hočem zginiti, ljubezen, da bi bil s teboj. Ljubezen, daj mi dobrotno, da umrjem ljubezni. — — — Ljubezen, ljubezen, kliče celi svet, ljubezen, ljubezen, vsaka stvar kliče, ljubezen, ljubezen, tako si globoka. Čim bolj te kdo objema, tem bolj po tebi hrepeni. — — — Ljubezen, ljubezen, Jezus moje hrepenje, ljubezen, umreti hočem v tvojem objemu. Ljubezen, ljubezen, Jezus, sladki moj ženin, ljubezen, ljubezen, smrti te prosim. Ljubezen, ljubezen, Jezus, tako mili. Ti me osvoji v sebe prerojenega. Vedi, da nè vem, kje sem, o bodi ljubezen moja. Jezus, upanje moje, potopi me v ljubezni.“

Od sv. Pavla (1. Kor. 13) do Jacopona ni bilo slišati tako veličastnih himen ljubezni (43). Pa tudi druge njegove »pesni in meditacije nimajo podobnega v celi mistični poeziji katoliški« (43).

Zanimivo je, da je bil ta pobožni pevec ljubezni božje fanatičen nasprotnik papeža Bonifacija VIII., katerega je imel za lažipapeža. Zaradi tega je moral tri leta trpeti v ječi; šele Bonifacijeva smrt (1303) ga je rešila iz ječe. Že preje bi bil lahko rešen, ako bi bil hotel papeža prositi odpuščanja, pa tega ni hotel, ampak še zbadal ga je z najpikrejšimi satirami.

Gotovo je Jacopone da Todi eden najbolj čudaških svetnikov in eden najoriginalnejših pesnikov. V njem se je »razvilo seme zasejano od Frančiška Asiškega v vrtove Bratov-Minoritov in gojeno z nežno

skrbjo fra Pacifika, Giacomina da Verona, Tomaža di Celano in Bonaventura v dotedaj nepoznani – eksotični cvet, ki ga je lasten žgoči vonj sežgal. V Jacoponu je vsplamenela sveta iskra pesniškega navdušenja, katero je sv. Frančišek zanetil v srcih svojih duhovnih sinov, v velik daritveni ogenj, sežigajoč dušo in sree... V Jacoponu se nebeška ljubezen, ki je kakor tiha golobica poletavala v celicah frančiškanskih pesnikov, izpremeni v orla, ki se s silnim vzletom mogočnih peruti dviga do nedoglednih višin, da bi sedla na ramo Jagnjeta, „ki ima oči kakor plamen“.

Kakor je čudovito Jacoponovo življenje, tako tudi njegova poezija. Ta poezija je „žgoča kakor razbeljeno jeklo, deroča kakor gorski potok, divja kakor stokanje blaznih, spreletajoča kakor glas tromb ob sodnjem dnevu, nežna kakor duša sv. Klare, topla kakor uspavanka Madone, zamolkla kakor zahripeli glas pridigarja o poslednjih rečeh, globoka kakor modrost starozakonskega modrijana, sladka kakor molitev svetnikova... pa raskava kakor nočna pesem vaškega flagelanta...“ Tako moderni pisatelj (Lang str. 1 – 2) v moderni obliki označuje poezijo Jacoponovo.

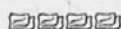
Jacopone je umrl l. 1306. V smrtnem boju se je tolažil s svojo pesnijo (ki se pa ni ohranila) „Gesù nostra fidanza“. L. 1596 so njegove ostanke prenesli v cerkev sv. Fortunata v Todi, kjer mu je Todski škof, Angelo Cesi postavil spomenik z značivnim napisom:

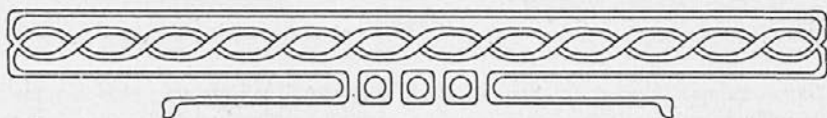
Ossa Beati Jacoponi de Benedictis – Tudertini, fratris ordinis Minorum,
qui stultus propter Christum, – nova mundum arte delusit
et coelum rapuit. Dr. F. G.

* * *

Fr. Štupar: O prvinah in spojinah. Osnovni nauki iz kemije, rudninoznanstva in hribinoznanstva. Ljubljana 1907. Učiteljska tiskarna. – Knjiga je namenjena kmetovavcem, vendar jo bodo mogli s pridom rabiti le oni, ki so pohajali vsaj kako kmetijsko šolo, za druge je pač pretežno pisana.

J. Barlè: Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda. Zagreb 1907. Dionička tiskara. — Knjižica je zanimiv donesek h kulturni zgodovini. Znano je, da so zlasti samostani gradili v srednjem veku bolnice in ubožnice. Toda iskati nam je v samostanih tudi prve početke in razvoj zdravilstva in lekarništva. Marljiv arhivar Barlè je zbral iz listin zanimive podatke o ranarjih in lekarjih po slovenskih in hrvaških samostanih.

LISTEK.

„Loretska hišica.“ — Faloci-Pulignani je odkril v starem samostanu sv. Frančiška (iz 13. st.) v Gubiju na Laškem sliko, ki baje predstavlja loretski čudež: angeli neso nazaretsko hišico. Napisal je o tej sliki celo znanstveno delo, v katerem dokazuje, da je s to sliko ovržena misel Chevalierja in drugih o nepristnosti loretske hišice. Tako se je pravda o tem vprašanju nanovo vnela. (Primeri: „Čas“ zv. 1. str. 43: Loreto in „Casa santa“.). Nasprotniki odgovarjajo Faloci-Pulignaniju tako: 1. ni dokazano, da ta slika res predstavlja angeljski prenos nazaretske hišice; morda se ozira le na asiško c. rkev Santa Maria degli Angeli, tako drago sv. Frančišku (slika je v frančiškanskem samostanu); 2. ni dokazano, da bi bila slika res iz početka 15. st., in 3. ko bi tudi bilo oboje dokazano, bi iz tega za pristnost nazaretske hišice v Loretu še nič ne sledilo: že P. Beissel je opomnil, da legenda, če je nastala, ni nastala hipoma, ampak le počasi; če je torej prvo pisano sporočilo iz l. 1470, bi ne bilo nič čudnega, če bi bil kdo legendo blizu takrat ali že tudi precej prej s čopičem zabeležil. — Za sliko se je začelo zanimati tudi italijansko naučno ministrstvo, morda se še dožene kaj bolj gotovega o nje postanku in značenju. Pij X. je sporočil Faloci-Pulignaniju zahvalo, da se je zavzel za sveto hišico, „saj je izročilo o njej tako starodavno, tako drago Cerkvi in pobožnim vernikom in tako tesno združeno s slovečim loretskim svetiščem“. A. U.

Zveza monistov in prof. dr. Reinke. — Pred letom je osnoval Haeckel zvezo monistov. Ta zveza taji osebnega Boga, prosto voljo in neumrljivost duše. Nje vrhovni tajnik dr. H. Schmidt je izrazil program monistovske zveze v teh le stavkih: 1. Krščanstvo je kot svetovni nazor docela razdejano in razdrto, kot etika pa popolnoma nezadovoljivo. 2. Na mesto krščanstva moramo postaviti moderno svetovno naziranje, ki je posledica prirodoslovno-modroslovnega mišljenja ter obeta blagodejnih sadov za zasebno in družabno življenje. 3. Ta novi nazor nima le pravice, temveč dolžnost, da se organizira in v organiziranem boju uveljavi v življenju človeštva. Na drugem mestu izjavlja zveza, da hoče svetovno naziranje brez dogem, ločitev cerkve in šole, ter ločitev cerkve in države. (Primeri: „Kölnische Volkszeitung“ 17. maja t. l.) Prof. Reinke je 10. maja v pruski gosposki zbornici odločno odsodil monistovsko zvezo ter izjavil: „Staro svetovno naziranje s svojim poštenim znanstvenim napredkom nam je poročstvo, da se naša duševna kultura ohrani; Haecklov materialistovski monizem pa bi bil po mojem mnenju le povrat v barbarstvo!“

„Bibel-Babel.“ — Zanimanje za to vprašanje se je že precej poleglo. Nasprotniki krščanstva so upali, da bo Mojzes izgubil vso veljavo, češ da je le „kopiral“ babilonskega zakonodavca

Hammurabija. Ko se to upanje ni uresničilo, so se ohladili za Hammurabija. Veda kajpada gre dalje po svoji poti, ker pravi vedi so strasti tuje. O tem piše v zadnjem zvezku „Deutsche Literaturzeitung“ (20. aprila) heidelberški asirolog Karl Bezold: „Kakor je bilo pričakovati, so glasni prepiri utihnili, ne da bi bili podrli opore krščanske religije ali pa izsilili asiriologiji kakih popustov. Asiriologija nima s takimi teološkimi (protikrščanskimi) trditvami nič opraviti. To so pač dobro vedeli možje, kakor jezuitje Strassmaier, Epping in Hugler. Ti možje so obogatili vedo z izvrstnimi izdajami izvornikov in z slovarskim gradivom; s čudovito marljivostjo so preskusili zvezdoznanske opazke v napisih, bistroumno preiskali, kako so Babilonci opazovali in računili. Pridobitve teh mož bodo trajale, ko bržčas ne bo več sledu o tem in onem modernem nazoru o postanku in bistvu babilonske kulture. Naj bi se tudi J. Jeremias (pisatelj knjige Zur Babel-Bibelfrage) ravnal po teh vzorih in zajemal naravnost iz virov: našel bo tam mir namesto boja in dejstva namesto hipotez.“

„Krakovski zakoni“ v Rusiji. —

V preteklem stoletju je ruska vlada s silo zatrla unijo v zapadni Rusiji. Na tihem je pa unija še živela v nekaterih pokrajinah. Po razglašenju verske svobode je 300.000 vernikov prestopilo k rimsko-katoliški cerkvi; to so tisti tajni uniatje, kateri so bili prej od ruske vlade podrejeni razkolnim župnijam in uradno prišteti razkolnikom. Ti tajni uniatje niso imeli ne duhovnikov ne cerkva, a vendar so ostali stanovitni. Mrliče so pokopavali brez cerkvenih obredov; krst, izpoved in poroke so odlašali, dokler ni med nje prišel kak poljski katoliški duhovnik — seveda popolnoma tajno. To tajno cerkveno pomoč za ruske uniate so

organizirali v Krakovu; zato so uniatje pogumne duhovnike, ki se niso bali ne ruske policije ne ruskih ječ, imenovali „krakovske“ tajne poroke pred katoliškim duhovnikom, pa „krakovske poroke“, „krakovske zakone“. Večkrat je kak uniatki par tajno prišel v Galicijo in se dal tam po latinskem obredu poročiti. Taki zakoni od ruske vlade niso bili priznani; otroci iz teh zakonov so bili uradno nezakonski. Lahko si mislimo, kako neprijetne in mučne so bile posledice za uniatke družine, posebno pri dediščinah. Šele letos se je doseglo, da je vlada te „krakovske zakone“ legalizirala in s tem tisoče uniatkih (zdaj rimskokatoliških) družin rešila težkih skrbi in jim zagotovila pravno varstvo.

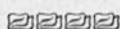
Kakor piše dr. F. Konečný (urednik „Świata Słow.“) v „Vaterlandu“ 1907 (št. 111) je vprašanje o prihodnosti unije v Rusiji še nerešeno. Prej tajni uniatje so to vprašanje rešili na ta način, da so prestopili k latinskemu obredu; a s tem je postalo vprašanje le še bolj zamotano. Od rešitve tega vprašanja je po mnenju Dr. F. Konečnega odvisna verska in kulturna bodočnost Rusije. F. G.

Leo Taxil. Gabriel Jogand, zloglasni mistifikator, je 30. marca l. l. umrl. Rodil se je l. 1854. v Marseillu, študiral nekaj časa pri jezuitih, a kmalu zašel na umazana pota, postal mason in pornograf, ki si je izmišljal najgrše reči in jih podtikal zgodovinskim osebam. Tako je napisal o Piju IX. umazano knjigo, ki si jo je docela izmislil, kakor je pozneje sam priznal. Ker je bil radi nesramne pisave večkrat obsojen, so ga tudi masoni spodili. Tedaj je naredil nov načrt. Začel je hliniti, da se kesa dosedanjega življenja, da je spoznal resnico in da se je izpreobrnil. Napisal je knjigo o svojem izpreobrnenju in je v njej jasno izpovedal svoja umazana

dela. Ljudje so mu verjeli in Leo Taxil je uvidel, da se bodo dali voditi za nos. Začel je pisati razkritja o masonih, početkom resnične reči, potem na pol izmišljene, na to čedalje bolj čudne o prikazovanju satana v ložah, o občevanju hudiča Bitru z masonko Sofijo Walder, o stari materi Antikrista, ki se je že rodila itd. Izmisli si je tudi, da se je izpreobrnila Miss Diana Vaughan in je na njen račun snoval nove laži in neumnosti. Po protimasonskem shodu v Tridentu l. 1896 se je posrečilo razkrinkati ga. Jezuit Gruber je napisal celo delo (Leo Taxil's Palladismus-Roman I. II. 1897), ki je v njem natančno popisal, kako je Taxil na premeten način toliko časa slepil ljudi. Ne da se tajiti, da je Leo Taxil močno zbegal javnost. Za dalje časa je zelo otežil delo zoper masonstvo. Ker se je izkazalo, da je večina tega, kar je po-

vedal o moči lože, le izmišljenina, mnogi sploh niso več verjeli, da bi bili masoni res kaka protikrščanska sila v modernih državah. Zlasti Italijani so brez dvoma pretiravali, ko so poprej slikali masonstvo kot nekako svetovno satansko ligo. Masoni so sicer razširjeni zelo po vseh evropskih in ameriških državah, toda enotne organizacije nimajo. Tudi satanizem po ložah je le bajka. Masoni so izvečine naturalisti, ljudje, ki ne verujejo ne v Boga, ne v hudiča, „satan“ jim je le simbol upora proti krščanstvu in Cerkvi. (Gruber o. c. II, 168 sl.) Njih namen je tisti, kakor ga prav sedaj uresničujejo v Franciji, postaviti človeštvo na tla prirode, brez vere v Boga in posmrtnost. Mistifikacija Leona Taxila pa je opomin, da tiči še v mnogih močan nezdrav nagon po senzacijah, ki ga treba rvači iz ljudske duše, a ne negovati.

Staroslovenski fragmenti. — J. Vajs je v Vrbniku na Krku našel tri glagoljske odlomke, ki spadajo med najstarejše staroslovenske spomenike. Tip črk in slovniške posebnosti kažejo, da ti odlomki spadajo gotovo v drugo polovico 13. stoletja. Po vsebini in značaju razodevajo veliko sorodnost s „Supraselskim kodeksom“ (izdal Fr. Miklošič na Dunaju l. 1851). Prvi (A) teh odlomkov obsega „Mučenstvo (mučenje) sv. Jurja“, drugi (B) je odlomek legende o sv. Janezu ap. („Periodi sti Joannis Apostoli“), tretji (C) najkrajši odlomek je pa del neke homilije, katero J. Vajs z verjetnostjo pripisuje bolgarskemu škofu Klemenu (v 9. stol.).

Vse tri odlomke je J. Vajs objavil v časopisu „Slavorum litterae theologicae“ 1907, str. 123–143. Odlomki so objavljeni v cirilski transkripciji kakor je zdaj navadno med učenimi

slavisti; pridejan je fotografičen posnetek prvega (A) odlomka. J. Vajsu moramo priznati, da je te odlomke res strokovnjaško opisal in raztolmačil; slavisti bodo gotovo z zanimanjem sprejeli to novo pridobitev.

„Studium“ in „Katoliška Moderna“. — Kakor je znano, so češki škofje v zadnjem času začeli ostreje nastopati proti raznim „modernistom“ med duhovščino. „Bílý Právor“ je bil prepovedan, duhovniška „Jednota“ na Češkem razpuščena. Glavni sotrudnik pri „Studiumu“ duhovnik pesnik Jakob Deml (v brnski škofiji) je nekaj tudi sodeloval pri „Novem Životu“, glasilu moravske „Katoliške Moderne“. Zato so ga nekateri tudi prištevali med pridruženice „Katoliške Moderne.“ J. Deml zdaj v 4. št. zbornika „Studium“ izjavlja, da nima in noče imeti nič skupnega s „Katoliško Moderno“ in njenimi „racionalistično-materialističnimi“

nazori. V isti št. objavlja dve odprti pismi, eno brnskemu škofu, drugo pa olomuškemu nadškofu. Tukaj opozarja na pogubno smer „Novega Života“, ki je v zvezi z „Rozkvětom“, in pozivlja oba cerkvena dostojanstvenika, naj z najstrožjimi sredstvi nastopita proti delovanju „modernistov“, ki tako predrzno širijo verske zmote in odrekajo pokorščino cerkveni avtoriteti.

Ples po žarečem kamenju. —

Po otokih Oceanije je v navadi starodaven „čarovni ples“ po ognju. V veliko kotanjo nanosijo drva ter zakurijo. Na žareče oglje nalože kamenja. Čez kake štiri ure začne kamenje žareti in žeteti. Tedaj se začne „sveti ples“. Duhovnik moli skrivne molitve, potem pa stopi bos na žareče kamenje in hodi po njem. Za njim hodijo njegovi služabniki. Nikomur ni nič hudega. Mnogo Evropecev je že gledalo ta „čarovni ples po ognju“, a nihče si ni mogel stvari raztolmačiti. Nekateri so ugibali, da imajo duhovniki kako skrivno sredstvo, s katerim namažejo noge, da se ne opeko; drugi so mislili, da imajo podplate tako utrjene. Domačini verujejo v nadnaravno moč duhovnikov. Američan, vseučilišni profesor Henry Crampton je stvar preučeval in je tudi sam poskusil „čarovni ples“. Ko je duhovnik-čarovnik stopil na ogenj, je Crampton šel obut za njim. Ker se mu ni nič zgodilo, se je sezul ter šel bos čez. Za njim so šli še njegovi tovariši. Če so hitro premikali noge, je bilo vse dobro; če pa je kdo le za hip postal, se je takoj opekel. Crampton je tedaj opazoval kamenje in prišel do naslednjega sklepa: Kamen, ki ga rabijejo čarovniki za ta ples, je neka vrsta plovca ali votliča (Bimsstein), nekaka votličasta lava. Ta kamen je zelo slab prevodnik toplote. Zato se lahko noge hitreje premičejo po kamenju kakor pa

vročina iz kamenja na površje. Če pa noga postoji, se zbere vročina in noga se opeče. Zato mora čarovnik kar najhitreje premikati noge od kamna do kamna in ni se mu bati, da bi se opekel. To je, sodi Crampton, razlaga o čarovnem „ognjenem plesu“. (Waterland 1907. Nr. 100).

Judovska enciklopedija. — V

12 velikih zvezkih je izšla (1901-1906) v New Yorku in Londonu v angleščini znanstvena enciklopedija o judovstvu: The Jewish Encyclopedia. Vse delo ima 8572 dvostronih strani in 2464 slik in je v tehničnem oziru na višini. Obsega pa vse, kar tiče judovstva od prvih časov do danes. Zlasti za čas po Kristusu ima delo tudi za krščanske učenjake veliko vrednost, ker ima mnogo biografične, historične in statistične tvarine, ki je še neobjavljena ali le težko dostopna.

Kulturna zgodovina. Do zadnjega časa nismo imeli nobene kulturne zgodovine, ki bi bila pisana nepristransko. Domala vse so bile že a priori sovražne veri in Cerkvi. Še le l. 1892 je napisal Grupp tako zgodovino (System u. Geschichte der Kultur, 2 Bände), ki jo je potem dopolnil s specialnimi deli: Kulturgeschichte des Mittelalters 2 B. 94, Kulturgeschichte der römischen Kaiserzeit 2 B. 04, Kultur der alten Kelten u. Germanen 1905. Zlasti kulturno zgodovino rimskega cesarstva in prvih časov krščanstva tudi nasprotniki hvalijo, da je bogata znanja in da zajema iz prvih virov (Ficker v Harnackovi „Theol. Literaturzeitung“). Manjše delo je izšlo l. 1894: Allgemeine Kulturgeschichte von dr. I. Nickel. To delo je izšlo sedaj popolnoma predelano v 2. izdaji (Paderborn 1907). Po splošnem uvodu obravnava najprej početke kulture v predzgodovinski dobi, potem kulturo starega, srednjega in novega veka. Tudi 19. stoletje je kratko obdelano.

Aleks. Götzl kipar, pozlatar in -
izdelovatelj oltarjev
Ljubljana, Wolfove ulice št. 1

se priporoča prečastiti duhovščini v iz-
delovanje vseh v njegovo stroko spada-
jočih del. Na razpolago so načrti, katere
na zahtevo pošlje na ogled. - Nadalje
se priporoča tudi za vsa v stroko spada-
joča popravila, katera izvršuje točno in
- - - po najnižjih cenah. - - -

Tovarna oljnatih barv, laka
: : : : : in firneža : : : : :

BRATA EBERL

slikarja napisov, dekoracijska,
stavbinska, in pohištvna ples-
karja - lakirarja. Mojstra - pleskarja
c. kr. državnih in c. kr. priv. južne
- - - - - železnice - - - - -

- - V LJUBLJANI - -

Delavnica: Igriške ulice št. 6
- - - - blizu vladne palače. - - - -
: : : : Prodajalnica in pisarna : : : :
- Miklošičeve ulice št. 6 -
- - - za frančiškansko cerkvijo. - - -

Telefon št. 154. - - Ustan. 1842.
- Delovanje z električno silo. -

Najboljša zobna voda Seydlin.

Naprod. vseh večjih trgovinah.

Najsigurnejša
prilika
za štedenje!

Vzajemno podporno - društvo v Ljubljani -

registrovana zadruga z omej. poroštvom
Kongresni trg št. 19

sprejema vsak delavnik od 9.—12. ure
dopolodne hranilne vloge ter jih obrestuje
po $4\frac{3}{4}\%$, to je: daje za 200 K 9 K
50 h na leto. Druge hranilne knjižice
se sprejemajo kot gotov denar, ne da
- bi se njih obrestovanje prekinilo. -
Rentni davek plača hranilnica sama.

Dr. Vinko Gregorič I. r., predsednik. —
Kanonik Janez Šušnik I. r., I. podpred-
sednik. — Kanonik Kalan Andrej I. r.,
II. podpredsednik.

Ustanov. pred 100 leti.

∴ Najstarejša ∴ svečarska tvrdka ∴ Fr. Šupevc

priporoča velečastiti duhovščini in slav-
nemu občinstvu zajamčeno pristne če-
belno-voščene sveče za cerkev, procesije
in pogrebe voščene zvitke itd. izborni
méd-pitanec, Ljubljana, Prešernove (Slo-
- nove ulice) 7, (Perlešova hiša) - -

Gregorčičev spomenik.

V Gorici se je sestavil osrednji odbor za
Gregorčičev spomenik, ki ima nalogo spre-
jemati radodarne doneske slov. rodoljubov,
s katerih pomočjo naj bi se postavil dostojen
spomenik prerano umrlemu pesniku. Na-
čelnik je deželni poslanec in odbornik pro-
fesor Ivan Berbuč. Doneske sprejema za-
časno izvrševalec oporoke rajnega pesnika
prof. Josip Ivančič v Gorici (P. Corno 8).

Stavb., umetno in konstr. ključavničarstvo

Josip Weibl
nasled. J. Spreitzer
priporoča sl. občinstvu
in prečast. duhovščini
svojo izborno
urejeno delavnico

Cene solidnemu delu
.. so dokaj nizke. ..

Specijaliteta : Valjični
zastori, železne kon-
strukcije, vod. sesalke,
napeljevanje vodovo-
dov. . Napravlja troš-
kovnike in načrte po
poljubnih risbah v raz-
ličnih slogih ter poš-
ilja poštnine prosto.

Vse poprave izvršuje
.. po najnižji ceni. ..

Fr. Čuden, Ljubljana

urar in trgovec, Prešernove ulice

Največja izbira vsakovrstnih ur

Ceniki zastonj. Ceniki zastonj.

Iv. Podlesnik ml.

priporoča svojo trgovino

: s klobuki in čevlji :

Ljubljana, Stari trg št. 10.

Velika zaloga

Solidno blago

Zmerne cene

Priznana lična in
: cena izdelava :

Knjigoveznica

Katoliškega tiskovnega

: društva v Ljubljani :

Kopitarjeve ulice št. 2.

Priporoča se v izdelavo
vsakovrstnih knjigove-
ških del. Napisi za dru-
štvene znake se
točno izvršujejo!

L. Mikusch

tovarna solnčnikov in dežnikov
priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

v Ljubljani, Mestni trg 15.

Prevleke in poprave izvršé se
: dobro in poceni. :

Najnižje tovarn. cene.

Ivan Kregar

pasar in izdelovatelj cerkvenega orodja
in posode, Ljubljana, Poljanska cesta 15,
se priporoča v izdelovanje vsakovrstne
cerkvene posode in orodja iz zanesljive kovine
po uzorcih ali lastnem načrtu v poljubnem
slogu. Staro posodo popravi in prenovi,
posrebrl in pozlati; v ognju pozlačuje tudi
strelododne osti, vse po najnižji ceni .: